

התנועה הדמוקרטית האזרחית
الحركة الديمقراطية المدنية
CIVIL DEMOCRACY MOVEMENT

הגזדה

— ד ד —

2025 דמוקרטית, אזרחית,
הומניסטית וחופשית תשפ"ה

"ליבוי לא יזרח
ואנכי לא
בסוף מערב
הכן האוכד
לא שב,
איך אטעמה
את אשר אוכל
ואיך יערב"

לכיסוי ההוצאות
ולהזמנת עותקים

כתיבה, עריכה והפקה: אבי עופר | עריכת גיליון ההתנגדות ה-16: אילן שיינפלד
בתמונה: שריפת שולחן ליל הסדר בליל האי-סדר מול בית המפקיר, פסח 2024

פתאום טסה זעקה // דויד גרוסמן, שאנן סטריט, דוד קרן, יעל שדוני, עמית אולמן, גיא מוזס, זאב אנגלמאיד

'לא, לא, לא, לגלג בחור חולף על קורקינט,
עם אקדח באבנט,
'לא, לא, לא, אלא שביום אחד של אימה דעכה בכם,
אולי אבדה לכם, אולי מעולם לא היתה לכם,
התשוקה לארץ משלכם' -

'וזה לא שאנחנו בורחים'
אמרתי לאשתי
רק עושים רי-לוקיישן, פנימה - -'

פתאום דיבר הילד: 'יאללה, קומו, הורים, מהאפר -
הפחד והיאוש עושים לכם בצפר -
כך דיבר בנו, ומול עינינו הלך והתעצם,

'אם לא נקום מהאפר כעת,
לא נקום כבר לעולם' -
'או שנקום אבל שונים -
'נקום זרים ונוראים,
'נקום קשים ומרים,
'ושונאים -
'- עד שלא נהיה שוב לעולם
הדור הלא נכון'.

לרגע רעדו אורות, לרגע יללו מנהרות
והעולם היה שחור לבן.
והעולם היה פחם וקרח.

'עכשיו זה רגע אחרון,
'אנשים שנעזבו - עוזבים.
'אנשים שננטשו - נוטשים. דבר אלי, אבי,
תנשים,

'אני הולך ומזדקן, אבי, אני על הקרשים,
'עייפה נפשי לסבבים, עייפה.
'תן לי תקווה, תן לי סיבה -
'אתה שותק, אבי, אומר זאת במקומך:
עכשיו הזמן להילחם, אנשים, נשים -
'עכשיו הזמן לצאת לרחובות ולכבישים,
'ויש למען מי להילחם, ויש על מה,
'כי לא נקבל שוב כזאת מתנה, מהחיים,
'ולא תצמח לנו שוב מדינה
מתוך המדנים.

'ויש למען מי להילחם.
'הכל כעת תלוי בכם,
'עכשיו הזמן לקום, לחיות,
להיות לעם או לא להיות,
להיות אדם או לא להיות -
ויש למען מי, ויש למען מה,
והכל תלוי
על בלימה'.

לרגע רעדו אורות, לרגע יללו מנהרות
והעולם היה שחור לבן.
והעולם היה פחם וקרח.

פתאום טסה זעקה,
משום-מקום, בצליפה,
חדה וחריפה,
העירה אותנו משינה טרופה -
זעמה -
'תגידו, אתם השתגעתם או מה?
על כל זה לוותר?
ככה, כבר להתייאש
בלי להילחם ממש?'

'עזבי, אמרנו
'תני להיאסף אל תוכנו,
'לבכות את מתינו,
'לחכות שישגמר כבר
הדבר הזה, שאין מילים לתארו,
אילמים אנחנו מול כובד צערנו,
מול הזוועה של חטופינו -

אז תני להיות, רק להיות,
בלי להבין בלי לחשוב
עד שתפסיק לכאוב
הארץ הנבזזת, הנרמסת
הארץ הנאנסת

לרגע רעדו אורות, לרגע יללו מנהרות
והעולם היה שחור לבן.
והעולם היה פחם וקרח.

באמצע הלילה קמנו לברוח,
אשתי, ואני והילד,
והזעקה על כתפי מוטלת,
והתקווה על כתפי האחרת,
מונשמת ומורדמת -

'כמה אפשר ככה, אמרה אשתי בשקט,
שהילד לא ישמע,
שלא תכה בו האימה.
'תראה,

הנה ככה זה קורה
ככה זה נראה כשזה ממש קורה' -

ראינו שיירות ארוכות, דוממות,
זורמות מן ההרים אל העמקים,
נבלעות באוניות, שנבלעות בימים

איך קרה שביום אחד של זוועה נעשתה הארץ
הזאת תובענית מדי, מעל לאמצעים שלנו'

קישור לשיר

עריכה | נוסח "הגדת עופר" (בהשראת הגדת הקיבוץ הארצי)
אבי עופר

עריכת שירת ההתנגדות
אילן שיינפלד

השתתפות בעריכה
שלומית עופר

עריכה גרפית
איריס רוזנברג

כתיבה

ירון אביטוב, שמעון אדף, רחל אליאור, שירה בז, עודה בשאראת,
אביבית ג'ון (בארי), יעקב גודו (מאהל משפחות הנרצחים.ות),
חיים גורי, חמוטל גורי, אמיר גלבע, דויד גרוסמן, אפי הלפרין,
דוד הראל (נשיא האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים),
נורית זרחי, בעז טרסי, אבות ישורון, אסנת לב ארי, משה לוטם
(משפחות החטופים.ות), טל ניצן, תות הרמס סאטורי,
יהושע סובול, אילנה סיון, שבא סלהוב, עמוס עוז, חביבה פדיה,
מולי פלג, נגה שגב, רונית בכר שחר, סמי שלום שטרית,
אילן שיינפלד, בן שמואלי, דנה שניידר

שירים הכלולים בנוסח ההגדה (המחברות.ים בסדר הופעתם.ם)
בלהה יפה, אברהם אבן-עזרא, נעמי שמר, שמעון אדף,
נתן אלתרמן, אברהם שלונסקי, אוריין צ'פלין, יהודית כפרי

יצירות אמנות ואיורים

איריס אפק, יורם אפק, נועה אשכול, סופי ברזון-מקאי
(מנהלת ואוצרת, גלריית בארי), דניאל גורי-דה-לימא,
איריס זהר, איתי זלאיט, צביקה לחמן, סיגלית לנדאו,
זויה צ'רסקי. תודה מיוחדת ללילך לחמן

צילומי היצירות
אברהם חי, דניאל חנוך, ינאי לוטם,
אורנה נאור, יותם פרום

צילומים וצילומי המאבק
FREDERIC BRENNER, ELAN
עודד אנגל, רמי בן ארי, ידן גלעדי, רן דמבו,
אהרון דנור, אורנה נאור, גיתי פלטי,
יאיר פלטי, דנה רעני, גיא שרי

צילום שער

עודד אנגל - שריפת שולחן הסדר בסיום
טקס ליל האי-סדר מול בית ראש הממשלה
בקיסריה, פסח 2024

צילום שער פנימי

גיתי פלטי - צעדת המחאה לירושלים נגד החוק
לביטול עילת הסבירות, סמוך ללטרון 20 ביולי
2023 | בחירת האוצרת בתערוכת עדות מקומית

מוטו בשער ההגדה
חביבה פדיה

(משפט הסיום של מאמרה, בעמוד 77)

הגדת הקיבוץ הארצי

תודה ל"יד יערי": מרכז תיעוד וחקר של
השומר הצעיר, גבעת חביבה

ליווי משפטי
עו"ד גלעד שר

ועד העמותה

אבי עופר (יו"ר), עירית שמיר, פרנסס רדאי

תוכן העניינים

42..... אמנת האו"ם לפליטים

43..... **מצוות אהבת הגר**

44..... על חירות וחופש אקדמי // דוד הראל

45..... **כוס ברכה של עמוס עוז, הגדת חולדה 1960**

46..... ואם תצא; תפילה בחוץ; מה חשות הציפורים // אילן שיינפלד

48..... יצחק // אמיר גלבע; מתוך השיר על האפריקים (השבר הסורי-אפריקני) // אבות ישורון

49..... עקדה // צביקה לחמן

50..... **כוס שלישית: מחורבן ומלחמה לשלום ולביטחון בישראל ובעמים**

50..... הנה אָנחנו - חורף 2024 // אביבית ג'ון (קיבוץ בארי); לשווא (מיצג) // איתי זלאיט

51..... **מזמור ל"ב (מתוך אביבה-לא) // שמעון אדף**

51..... **נדר // אברהם שלונסקי**

52..... שם לתמיד (סטילס מווידאו) // סיגלית לנדאו; מצרים // נורית זרחי

53..... **מגש הכסף // נתן אלטרמן**

54..... שבעה באוקטובר 2023 // זויה צ'רקסקי

55..... **עץ מבארי // אוריין צ'פלין**

57..... **והיה באחרית הימים**

57..... **פעם תהיה אהבה גדולה // יהודית כפרי**

57..... **כוס ברכה של עמוס עוז, הגדת חולדה 1960**

58..... והיא שעמדה // בעז טרסי

59..... **כוס רביעית: לדמוקרטיה, לשוויון ולאהבה**

59..... תחי הדמוקרטיה // נתן אלטרמן

60..... לא אָל לא מלך (מתוך "עד קצות הפחד") // יהושע סובול

61..... **מגילת העצמאות וחוק יסוד כבוד האדם וחירותו**

62..... טריפטיכון // ירון אביטוב

63..... **אפיקומן והלל**

64..... שועל אדום // סופי ברזון-מקאי

65..... **כוס ברכה של עמוס עוז, הגדת חולדה 1960**

67..... **סעודת החג | כוסו של אליהו**

68..... חלומות חדשים; הקץ לנחמות; לחרמון לא איכפת // דנה שניידר

70..... חד גדיא // רונית בכר שחר; דימוי: איריס אפק

72..... פסח 2025 // שירה בז; כפרה // אסנת לב ארי

74..... ציון // טל ניצן

75..... הגר // בן שמואלי

76..... **שבעה באוקטובר: טקסטים ודימויים**

76..... כוס היגון כיסא הכבוד ונדודי אליהו // חביבה פדיה

77..... תנשמת לבנה // סופי ברזון-מקאי

78..... אגדה לפסח // משה לוטם (משפחות החטופים.ות)

79..... צללית חושך וצלמוות (עבודת מתכת) // משה לוטם

80..... אנחנו עמוד האש לפני המחנה // יעקב גודו (מאהל משפחות הנרצחים.ות)

81..... הנה מטלות גופותינו // חיים גורי

82..... **קרדיטים מפורטים**

..... **על התנועה הדמוקרטית האזרחית** שער אחורי

3..... פתאום טסה זעקה // דויד גרוסמן, שאנן סטריט, דרור קרן, יעל שרוני, עמית אולמן, גיא מוזס, זאב אנגלמאיר

6..... במזרח התיכון, היה מזרח תיכוני // עודה בשאראת

7..... חלון לעזה (שטיח קיר) // נועה אשכול

8..... **הקדמה | מבוא | הכנות | עצות מעשיות לעורכת**

12..... **הגדת עופר: פתיחה**

13..... **כוס ראשונה: אניב והתחדשות**

14..... זמן של חירות // רחל אליאור

15..... **ניצנים נראו בארץ**

15..... דימוי: איריס זהר

16..... יפה כמלכת שֶבֶא // סמי שלום שטרית

17..... **קְתָנוֹת פְּסִים לְבֶשׂ הַגֵּן // אברהם אבן עזרא**

18..... אביב // איריס זהר

19..... **כוס ברכה של עמוס עוז, הגדת חולדה 1960**

20..... **כוס שנייה: חירות ועצמאות**

20..... טור // אבות ישורון; נשיאה (Pietà) // צביקה לחמן

21..... **ליל הסדר הקדום והתפתחות ההגדה**

21..... הסעודה האחרונה // לאונרדו דה-וינצ'י

22..... עֶצֶב דָּלוּק // שבא סלהוב; הא לחמא עניא // אילנה סיון; דימוי: יורם אפק

23..... **עורכת: מגיד - נאמר את ההגדה**

23..... **הא לחמא עניא**

24..... הרקע ההיסטורי למסורות מצרים והיווצרות עם ישראל // אבי עופר; יְהוֹה: השם ומשמעותו // אבי עופר

24..... פנים במצור // צביקה לחמן

25..... **ארמי אובד אבי**

26..... "עבדים הננו" // אילן שיינפלד

28..... מה נשתנה; בלי; ערב-פסח תשס"ג // תות הרמס סאטורי

29..... **מה נשתנה**

30..... עם של שמאלנים; אתם עבדים // בן שמואלי

31..... דימויים: יורם אפק

32..... כנגד; כולנו מסובין // מולי פלג; ליל הסדר // נגה שגב

34..... "אנשים אחים אנחנו" ו"יחד ננצח"; ואלה שמות; חזרה למצרים 1; עשרים ואחד מי יודע? // אפי הלפרין

35..... **ארבעה אחים // נעמי שמר**

36..... אֵיִיָּכָה // צביקה לחמן

37..... **כֶּסֶף אֶל-דוּמִי | שלח את עמי**

38..... אוקטובר 2023 // סיגלית לנדאו; לְפַעֲמִים אָדָם זֹכֵר (מתוך "עד קצות הפחד") // יהושע סובול

39..... **נזכיר את מכות מצרים, ולא נשכח את דמעת החפים מחטא**

39..... **נא-אָמוֹן (מתוך המבוא לשירי מכות מצרים) // נתן אלטרמן**

40..... מנהיגות נשית בעתות משבר: מכתב פתוח למרים הנביאה // חמוטל גורי

40..... להתגבר על המפלצת // דניאל גורי דה-לימא

במזרח התיכון, הִיָּה מזרח תיכוני // עודה בשאראת מרץ 2024

במאמר שפרסמתי ב"הארץ", לפני המון זמן, כתבתי: "אבו עאדל, עליו השלום, היה פעיל מרכזי במפלגה הקומוניסטית בנצרת. פעם מישהי התקשרה למשרדי המפלגה, וכשתהתה מי זה אבו עאדל, שבמקרה ענה לטלפון, קבע הנ"ל בפסקנות: 'מי שלא מכיר את אבו עאדל שלא יתקשר למפלגה' וטרק את הטלפון". כך הוא הדבר גם למי שמחשיב עצמו בן האזור, שבו חיים מאות מיליוני ערבים.

וכאשר נסענו בקיץ האחרון - חשוב להזכיר שגם לפני השביעי באוקטובר המקולל היו חיים על כדור הארץ - לדהב שבמצרים, נוכחנו לדעת שגם במצרים למדו את השפה העברית. כאשר שוטטנו על המרינה, היו מוכרים ליד הבסטות שרק ראו יהודי החליפו מיד את השפה, ובמקום "בלאיז", קראו "גופיות". בהמשך נתקלנו בצעיר שעמד לפני מסעדת דגים ועודד אותנו להיכנס למסעדה בשפה העברית; אמרנו לו, "אחכי ערבי, דבר ערבית, נכון אנחנו מישראל אבל אנחנו ערבים". ובמבטא המצרי המקסים, ענה, ספק בהתנצלות ספק בהלצה: "יא להויי, אפתכרתוכום יאהוד", (אוי לי, חשבתי שאתם יהודים), והתחיל לספר לנו כמה הוא אוהב את הפלסטינים הגיבורים.

חשבתי לעצמי מה ההבדל בין היהודים המבקרים בארצות ערב ובוא נגיד צרפתים, אם העברית בפי ערביי האזור תישאר כמו הצרפתית או האיטלקית רק כדי לפתות תיירים לנגב חומס או לקנות גופיה, היחסים ייתקעו. מה אומר הפתגם "ברומא היה רומאי". כן במזרח התיכון המקסים היה מזרח תיכוני, אחרת תישארי על תקן תיירת, ועם כמות הנשק המפחידה בישראל, אפילו מעמד התייר יופקע ממך.

ידידי, אבי עופר, הציע לילכתוב "הגדה הדמוקרטית". השבתי באדיבות שבמרוצת הזמן הדת ומנהגיה נמצאים כבר על תקן דבר אינטימי בתוך הקהילות הדתיות. הוא הסביר לי באורך רוח שמדובר כאן בהגדה חילונית שהחלו בה אנשים דמוקרטיים. הסכמתי ברצון. וכאשר הזכיר את החילוניים, נזכרתי באמירה של המוסיקאי והמשורר הלבנוני זיאד א-רחבאני (בנה של פירוז האגדית) שכתב:

שאלוהים ישמור על כולנו, ללא הבדל דת, גזע ומין.

חג שמח!

”לסונים יש את סעודיה

לשיעים איראן

למרונים צרפת

לקתולים הוותיקן

לאורתודוקסים רוסיה

ואילו אנחנו (הכופרים)

רק אלוהים יש לנו!”

מבוא כללי

ההגדה שלפנינו היא הגדה הומניסטית המשמרת מרכיבי מסורת שניתן לקבלם כיום, ברוח הזרם ההומניסטי והאוניברסלי שביהדות, ובדגשים המתאימים לחיינו בישראל. היא מתבססת כאמור בעיקר על קטעים מנוסח המסורה, מהמקרא ומהגדת הקיבוץ הארצי, ועל ממצאי המחקר ההיסטורי והארכיאולוגי בנוגע למסורות על "יציאת מצרים" והיווצרות עם ישראל. ההגדה שלנו מדגישה את פסח כחג האביב וכחג החירות, בארבעה חלקים - ארבע כוסות:

דמוקרטיה, שוויון ואהבה

תקווה, שלום וביטחון בישראל ובעמים

חירות ועצמאות

אביב והתחדשות

ההגדה בנויה ברצף של קטעי קריאה קצרים, כדי לשמור על מעורבות מירבית של המסובים, וביניהם קטעי שירה. **ההגדה מתייחסת, בין היתר:**

- להגדות שקדמו לה
- ליהדות החופשית המודרנית
- לשואה ולגבורה
- להקמת מדינת ישראל
- לאהבת הגר במדינת ישראל
- למאבק על הדמוקרטיה והשוויון
- לאסון ה-7 באוקטובר ולתקווה הנחושה לתקומה ממנו

שולחן הסדר ונס אל-דומי

ליד עורך הסדר תוצב קערת הפסח בסידור המסורתי. לצידה 3 מצות עטופות במפית מהן יילקח גם האפיקומן, וקערית לנטילת ידיים (קצות האצבעות). כדאי להניח קערות פסח נוספות וכן מצות וקעריות, שתהיינה בהישג ידן של כל המסובות.

בחלק הקרוב לדלת יש להשאיר כיסא פנוי - כס אל-דומי: לחטופות ולחטופים, לשבויות, לנעדרות, למבקשות. המקלט, לפליטים, לוגולים, לאסירי.ות, למצפון: שלנו, ובעולם כולו.

ליד הכיסא הפנוי תוצב כוסו של אליהו.

סדר פסח נחוג כבר בימי בית שני. הגדה של פסח המסורתית התפתחה מאז עד שבימי הביניים נתגבשו נסחיה בעדות ישראל השונות, והתאבנו. אולם שיבת ציון, התפתחות היהדות החופשית וההומניסטית, השואה, הקמת מדינת ישראל והמאבקים על צביונה ועל עצם קיומה, כל אלה נותנים משמעות חדשה להגדה ולערכיה. ואכן, התנועות הקיבוציות וזרמים נוספים ביהדות בת-זמננו, יצרו נסחים חדשים של ההגדה. יתר על כן, המחקר המדעי הביקורתי שופך אור חדש על היווצרות עם ישראל, והוטל ספק בהיסטוריות של תיאורים מקראיים רבים בדבר השעבוד, יציאת מצרים והיווצרות עם ישראל. ולבסוף, ניסיון ההפיכה המשטרית ואסון 7 באוקטובר 2023 שנגרם בעקבותיו חוללו זעזוע היסטורי בתולדות מדינת ישראל והעם היהודי. כל אלו מובילים אל ההגדה שלפנינו.

נוסח ההגדה הנוכחית, המיועד לערוך את ליל הסדר לפיו, הוא נוסח "הגדת עופר" (1995-2025). הגדתנו מבוססת על קטעי קריאה ושירים מנוסח המסורה, על הגדת הקיבוץ הארצי, על תוספות המחבר ועל שירים וקטעי פרוזה שונים. - נוסח זה מופיע בצד שמאל של מרבית כפולות העמודים.

לצד נוסח ההגדה המיועד לקריאה ולשירה מובאים פרקי ספרות והגות משל מבחר מחברות ומחברים, והם מופיעים לרוב בצד ימין של כל כפולה. כן משובצות תמונות רבות, רובן משל צלמות וצלמי המחאה והמאבק בישראל בשנים 2020-2025, ומבחר עבודות אמנות.

ההגדה הדמוקרטית התפרסמה לראשונה בשנת 2024 (תשפ"ד) כחלק מהמאבק על דמותן, צביון וערכיהן של היהדות ושל מדינת ישראל. קדמה לה הגדת ההתנגדות משנת 2023.

מהדורת 2025 יוצאת בשיתוף עם סדרת גיליונות ההתנגדות בעריכת אילן שיינפלד, שערך את שירי ההתנגדות בהגדה זו.

תודתנו העמוקה לכל מי שתרמו, בהתנדבות ובאהבה, להעשרת הגדה זו.

אבי עופר ואילן שיינפלד

הגדה זו יוצאת על ידי ומטעם התנועה הדמוקרטית האזרחית. עוד מידע על ההגדה: השלמות תוספות ותיקונים, ניתן למצוא בדף [ההשלמות](https://www.civildemocracy.org.il/hagada-more) שבאתר ההגדה <https://www.civildemocracy.org.il/hagada-more>. משם גם הפניות לשירי החג, לדפים לדוגמא מההגדה ולהזמנת עותקים נוספים.

קערת הפסח, ועוד מצרכים והכנות

קערת הפסח כוללת (איור להלן):

- זרוע (אפשר ורצוי צמחונית/טבעונית)
- ביצה (כנ"ל)
- כרפס (ירק)
- חרוסת (מטבל מתוק)
- מרור (חרזת)
- מצות

עוד להכין:

- קערות לנטילת ידיים
- קעריות עם מי מלח
- בד יפה להצפנת האפיקומן
- כדאי להכין את השולחן ולחלק מראש מקומות לאורחים. הסדר (הקרואים.ות).

ילדים.ות:

- בסעודת סדר הכוללת ילדים.ות כדאי לתאם עם אחד המסובים.ות "להציג" את כניסת אליהו - להכין מראש תחפושת (זקן עבות, גלימה, מטה וכו') ולתכנן היטב את התיזמון (אחרי סעודת הסדר).
- חשוב לסכם מראש עם הטף מסגרת למשא ומתן על פדיון האפיקומן (אם ייגנב), שהמו"מ לא יימשך בלי סוף...

עצות לעורכת הסדר

1

כדאי לעבור היטב מראש על כל ההגדה, כדי לא להתבלבל במהלך ניהול הסדר ולהכיר את הטקסטים הכלולים בה.

2

מומלץ לנהל את הסדר בחיוך אבל בלי "חפוף"; כך הוא יהפוך לחוויה עשירה ונעימה יותר.

3

בהתאם לרצון המסובות.ים ולאופי הציבור (ילדים.ות, למשל) ניתן להחליט על קיצורים, מראש או תוך כדי הסדר, ולהודיע על כך. לשם קיצור, ניתן לוותר מראש על הקטעים המסומנים "למיטיבי.ות לכת".

4

קריאת קטעי הטקסט היא לפי סדר הישיבה, מהעורכת.ת ושמאלה. למרות שהסדר קבוע, רעיון טוב הוא גם לפנות בשם לקרוא.ה שבא תורה, כתזכורת וכדי לוודא את הנכונות לקרוא. לעיתים נכון גם לפנות לקרוא.ות.ים שלא לפי הסדר, כדי שיקראו קטע המתאים להן.ם במיוחד.

5

במהלך הסדר מופיע כמה פעמים שם אלוהי ישראל בצורה "יהוה". בעמוד 24 מוסבר על השם וההשערות לגבי אופן הגייתו. יש לוודא שקריאת השם המפורש אינה פוגעת ברגשות מי מהמסובים.ות, ולהחליט במשותף כיצד לנהוג בנושא זה. בכל מקרה ניתן לקרוא גם בשם חילופי מקובל: אָדוֹנָי או כיוצא בזה.

בברכת סדר מוצלח!

"וכל המרבה לספור ביציאת מצרים הרי זה משובח"

כוס ראשונה **אביב והתחדשות**

פתיחת ההגדה

עורכת:

כמדי שנה נחגוג הערב את פסח כחג האביב וכחג החירות, נזכיר את אירועי השנה שחלפה ואת תקוותינו לעתיד. **לפנינו קערת הפסח כמנהג האר"י!**

לסדר ארבעה חלקים המובילים לארבע הכוסות:

עורכת:

ובחודש האביב, בארבעה עשר בו - זמן חירותנו.

קרואה:

החודש הזה לנו ראש חודשים, ראשון הוא לנו לחודשי השנה, חודש האביב. ובחודש האביב, בארבעה עשר בו, זמן חירותנו. והיה היום הזה לנו לזיכרון, וְחָגֹנוּ אותנו לדורותינו.

חוקת עולם נְחַגְהוּ -

היום היינו לעם!

ניתן לקצר בדילוג על הקטעים המסומנים **"למיטיבי.ות לכת"** וכל המְרַבֵּה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח!

תוך כדי הסדר נספר, נשאל ונשוחח על נושאי ההגדה. נוכל להיעזר בהערות ובתוספות של הצד הטקסט.

אחרי כוס רביעית סעודת החג, ואז כוסו של אליהו ושירי החג.

1. בסדר המסורתי ישנה קערה אחת לעורך בלבד; אנו נכין כמה קערות, בהישג יד כל המסובים/ות. הקערה לפני העורך. יכולה להיות מפוארת יותר, רצוי קערת פסח מסורתית מעוטרת. הזרוע היא זכר לקורבן הפסח; הביצה מסמלת את קורבן החגיגה (שהיה נאכל עם קורבן הפסח בימי בית שני), ו/או את האֶבֶל לזכר חורבן המקדש; החרוסת את הטיט בו עבדו כביכול אבותינו; הכרפס (ירק) הוא זכר למנהג של הגשת ירקות תחילה לארוחה, ואולי מסמל את האביב; המרור מסמל את מר השעבוד, ועבורנו גם את אימי המלחמות והזוועות שעבר עמנו.

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

ניצנים נראו בארץ

קרואה:

כִּי הִנֵּה הַסְּתִיּוֹ עָבַר, הַגֶּשֶׁם חָלַף הֶלֶךְ לוֹ,
הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בְּאֶרֶץ, עֵת הַזְּמִיר הַגִּיעַ
וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאֶרְצֵנוּ.
הַתְּאֲנָה חֲנֻטָּה פָּגְיָה,
וְהַגִּפְנִים סְמֵדָר נִתְּנוּ רִיחַ.
(שיר השירים, פרק ב', פסוקים 11-13א)

שירה

ניצנים נראו (נראו) בארץ
 2x { עת זמיר הגיע (עת זמיר)
 כי הנה סתיו עבר, סתיו חלף הלך לו,
 2x { הגפנים סמדר נתנו (נתנו) ריחם.

שירה

כי הנה הסתיו עבר, הגשם חלף הלך לו,
 הניצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיעה.
 כי הנה הסתיו עבר, הגשם חלף הלך לו,
 התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר.
 הנה, הנה, הסתיו עבר לו,
 הניצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיעה.

החירות והדרור נתפסו כמתת אלוהית לעם עבדים משועבד לעריצות אנושית. זה עניינו העמוק של סיפור יציאת מצרים, שבו אל מופשט בורא ונצחי, מדבר ושומע, אך בלתי נראה, המקדש את החירות והדרור, בעולם שנברא בספר מספר וסיפור, נלחם באלילים נראים מרהיבים ביופיים, שאינם שומעים ואינם מדברים, אינם קוראים ואינם כותבים, אינם סופרים ואינם מספרים. קדושת האל המופשט הנצחי והמקודש, הקשור בספר המספר על העדות, השבועה והברית, בעולם המסופר והנספך, תלויה במחזורי הזמן המשמרים את החירות ומועדי הדרור, במעגל נצחי של שבתות ומועדים, שמיטות ויובלים. הזמן היהודי מתחיל בספר שמות ויובלים. הזמן היהודי מתחיל בספר בראשית סיפור יציאת מצרים, בספר שנזכרת בו לראשונה המילה עם ביחס לבני ישראל המשועבדים לעריצות אנושית, ומסופר בו סיפור הגאולה האלוהית המשחררת את עם העבדים מעבדות לחירות. דהיינו, החודש שבו חל סיום השעבוד והחודש שבו מתחילה החירות עם יציאת מצרים הוא הרגע שבו מתחיל הזמן היהודי כזמן היסטורי. כדי לזכור מעבר זה, שמהותו היא החלפת שעבוד אנושי בהבטחת חירות אלוהית, מצווה התורה על שבועה של חירות, המכונה "מועדי דרור". הזמן היהודי מחולק לשביעיות המנציחות את השביתה משעבוד. כל אחד ממחזורי זמן אלה מבטא את נצחיותה של שבועת

החירות. השבתה מפעילות יוצרת ויותר על אי-השוויון שבין עובדים למעבידים, ויתור על שעבוד לעבודה ועל עשיית רווחים, בשמו של רעיון החירות והדרור, הצדק והשוויון. השבת המוגדרת כ"שבת שבתון מקרא קודש כל מלאכה לא תעשו" (ויקרא כ"ג, ג') היא הבסיס לזמן היהודי המקודש, שכן היא יחידת זמן שביעונית נשמעת ולא נראית. השבת היא רעיון מופשט כשם שהחירות והדרור הם רעיונות מופשטים, היא איננה נראית בעין ואין היא מתחייבת מתמורות הטבע, והיא קיימת משעה שהיא מסופרת כחלק מסיפור מכונן משמעות. העם היהודי היה העם היחיד בעת העתיקה שזכה לשבעים ימי חירות מדי שנה, שכן ימי "מועדי ה' מקראי קודש" היו אסורים בכל מלאכה על כלל הציבור. היום למרבה הצער, יהודים רבים, רבים מדי, המאמינים בעליונות יהודית במקום ב"חביב כל אדם שנברא בצלם אלוהים", וב"עוצמה יהודית" וכוחנות יהודית וגזענות מפלה במקום לדבוק בפסוק המפתח של השוויון והמוסר היהודי: "תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם" (במדבר ט"ו, ט"ז), מבקשים לפגוע בחירות המקודשת ובשוויון המקודש ובכל מושגי התשתית של המוסר היהודי המבטיחים את הצדק והשוויון לכל תושבי הארץ ואת כבוד האדם וזכויות האדם, אלה שהוגדרו בעת העתיקה בביטוי "רוחות דעת, אמת וצדק בקודש הקודשים".

עורכת:

שובי שובי השולמית, שובי שובי ונחזה-בה.

קרואה:

לכה דודי יצא השדה, נלינה בכפרים נשפיה לפרמים,
 נראה אם-פרחה הגפן פתח הסמדר, הניצו הרימונים.
 הדיודאים נתנו-ריח, ועל-פתחינו כל-מגדים, חדשים גם-ישנים.
 (שיר השירים, פרק ז', פסוקים 11-13, א, 14)

שירה

2x { הדודאים נתנו (נתנו) ריחם
 ועל פתחינו כל מגדים

2x { מה יפה דודי, יפה וגם נעים
 דומה דודי לעופר איילים

קרואה:

1 פתנות פסים לבש הגן
 וכסות רקמה מדי-דשאו
 ומעיל תשבץ עטה כל עץ
 ולכל עין הראה פלאו.
2 כל ציץ חדש לזמן חדש
 יצא שוחק לקראת בואו
 אך לפניהם שושן עובר
 מלך כי על הורם פיסאו.
3 יצא מבין משמר עליו
 וישנה בגדי-כלאו
 מי לא ישתה יינו עליו -
 האיש ההוא יישא חטאו.
 (אברהם אבן עזרא)

למישיביו.ות לכת

יפה כמלכת שבא // סמי שלום שטרית

שובי שובי השונמית
 קומי צאי,
 יפה כמלכת שבא,
 קומי צאי,
 שובי בואי אל ארץ המוריה.
 חגרי בנה אל גבה,
 ואלנו נראה לך העולות והשלמים.
 ושלמה לא ממתין באפריון,
 ארבה הדרך מלכה יחפה,
 מזבח כחל-לבן שם עכשו,
 מרמות אתיופיה המנמנת
 ואלהים כחל-לבן
 אל תחתיות ארץ ישראל,
 ואל תשאלי איה השנה
 ואין מלאך בדרך ולא שרף,
 לא עמוד ולא עשן.

יורק והא. אמבובר, חבל גונדר, אתיופיה 1983
 // צילום: FREDERIC BRENNER

“אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף”

1 עורכת:

ואלו סימני הסדר,
בחרוזים מימי הביניים -
קַדֵּשׁ וְרַחֵץ, כְּרַפֵּס יַחַץ,
מְגִיד רַחֲצָה, מוֹצִיא מִצָּה,
מְרוֹר פּוֹרֵךְ, שׁוֹלְחַן עוֹרֵךְ,
צָפוֹן בָּרֵךְ, הַלֵּל נִרְצָה.²

2 עורכת:

קַדֵּשׁ -
נמזוג כוס ראשונה,
לחג האביב.
(לא לשתות עדיין!)

3 קרואה:

ברוך פרי הגפן.
ברוכים המועדים
לשמחה, החגים והזמנים
לששון. ברוך יום חג
המצות הזה, זמן חירותנו.

4 קרואה:

ברוך פרי הגפן.
כוס התחדשות נישא
לבשורת האביב, להנץ
ניצנים, לתבואה חדשה,
לטל ולשובע.

קרואה: כוס ברכה // עמוס עוז (הגדת חולדה 1960)
נְרִים כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה   לְשִׁפֵּעַ וְלֹא לְמַחְסוֹר
לְשִׁבֵּעַ וְלֹא לְרָעֵב   לְבְרִכַת שָׁמַיִם וְאָרֶץ:

**כולנו נרים כוס ונברך:
לאביב ולהתחדשות!**
(שתיית כוס ראשונה)

2. כל מילה מסמנת את אחת מפעולות עריכת הסדר, כפי שנבצען להלן, והחרוזים נועדו להקל על הזכירה. סימני הסדר סודרו בחרוזים החל מהמאה ה-11 לספה"נ, ונוסח זה (שאינו הקדום ביותר) הוא שנתקבל בסופו של דבר על כל העדות.

אביב // איריס זהר

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

כוס שניה חירות ועצמאות

עורכת:

כאן המקום לציין את ההגדות הקדומות ביותר המוכרות לנו, והעדויות על התפתחות נוסח הסדר.³

התיאור הקדום ביותר של סדר פסח מוכר מאז, גם אם רובנו לא חשבנו על כך... הברית החדשה מספרת על ישוע ותלמידיו שהכינו את הפסח והסבו לסעודת הסדר אותה ערך ישוע. כולם רחצו ידיים כמנהג "רחץ" (הטובל איתי את ידו בקערה זה יסגירני", אומר ישוע), עורך הסדר בצע את לחם הפסח ("יחץ") וחילקו למסובים ("קחו ואיכלו, זה גופי"), וברך על הכוס ("זה דמי"). הם סיימו בשירת מזמורי תהלים ("הללו") בטרם יצאו אל גת-שמנא שבהר הזיתים, שם התפלל ישוע בעוד תלמידיו נרדמים, ולאחר מכן הוסגר ונעצר. כל זאת, כמתואר בבשורות על פי מתי (כ"ו), מרקוס (י"ד), לוקס (כ"ב - שם מתוארת גם הברכה על כוס ראשונה). סעודה זו של

לאונרדו דה וינצ'י

ליל הסדר נודעה מאז בתור "הסעודה האחרונה", אירוע חשוב שהונצח ביצירות אמנות לרוב.

ה
ז
נ
נ
ה
ה
א
ה
ה
ה
ר
ד
ה
ס
ה

3 עורכת:

יחץ - זוהי המצה לאפיקומן.
(בוצעת את המצה האמצעית לשניים, מראה את מחציתה למסובים. ובעיקר לילדים. ומצניעה לאפיקומן. את המחצית השנייה מחזירה בין שתי המצות השלמות. מכאן ואילך מתחיל המרוץ לגניבת האפיקומן)

1 עורכת:

רחץ - ניטול ידיים.
(נטילת ידיים)

2 עורכת:

כרפס - נאכל ירקות וביצה במי מלח.
(נעביר את כלי הכרפס ונאכל ממנו)

3. קטעים במשנה, בתלמוד ובספרות הגאונים מלמדים על התפתחות ההגדה ונוסח הסדר משלהי ימי בית שני ועד ראשית ימי הביניים. כתב יד כמעט שלם של הגדה קדומה נמצא בגניזה הקהירית, זמנו אולי מאה 8 לספד"נ, והוא משקף נוסח קדום אף יותר ממנו. כתב היד השלם הקדום ביותר של ההגדה שהגיע לידינו הוא זה שבסידור רב סעדיה גאון (מאה 10 לספד"נ). נוסח שלם נוסף וחשוב ישנו במחזור ויטרי, מבית מדרשו של רש"י (מאה 11 לספד"נ או מעט אחר כך).

נשיאה (Pietà) // צביקה לחמן

טור // אבות ישורון

בגפם
ובגפיהם
וטפם
לגביהם
כחמת לתולים
וטלפיהם
לטל -
בין הקטל
לבין גורל
בין חדול
לבין מוראל
בין עזה
לבין אטור
טור -
תור לחיות.
אין עוד.

1956
(נכתב בימי מבצע
קדש שבו נכבשו עזה,
אטור ושארם א שיח)

עורכת:

מגיד - נאמר את ההגדה:

(קוראת "הא לחמא" בארמית ומפרשת בעברית שורה מול שורה)

הא לחמא עניא	(זה לחם העוני)
די אכלו אבהתנא	(שאכלו אבותינו)
בארעא דמצרים	(בארץ מצרים).
כל דכפין ייתי ויכל	(כל הרעב יבוא ויאכל),
כל דצריך ייתי ויפסח	(כל הצריך - יבוא ויפסח).

שירה

הא לחמא, הא לחמא עניא,
 די אכלו, אכלו אבהתנא,
 בארעא (בארעא) דמצרים. 2x {
 כל דכפין ייתי ויכל,
 כל דצריך ייתי ויפסח.
 השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין.

קרואה:

בגלות היו מוסיפים.ות -

השתא הקא	(השנה כאן),
לשנה הבאה בארעא דישראל	(בארץ ישראל),
השתא עבדי	(השנה עבדים),
לשנה הבאה בני חורין.	

למישיבי.ות לכת

הא לחמא עניא // אילנה סיון

כלנו האוכלים לשבע
 סביב שלחן החג -
 מרק, מצות, קציצות דג,
 מרור, חרסת וזרוע -
 מצויים מעתה לזכר
 בכל דור ודור
 את רבע הפתה ותו לא
 שחטופינו אכלו
 וגם לא
 מדי יום ביומו -

וכל עוד יותר שם ולו
 חטוף מבדד אחד
 כבול וקבול
 ימים ולילות
 במנהרות הקר והרעב
 ואל חיק משפחתו
 טרם שב -
 איך תכון לנו כאן
 שמחת חג?

אילנה סיון, פסיכולוגית קלינית, מתגוררת בחיפה. ספר הביכורים של שירה, "שריטה של אור", ראה אור ב-2023 בהוצאת עיתון 77.

עצב דלוק // שבא סלהוב

ציון, בראשית מכתבי	ציון, הלא
אשאל לשלומך,	תשאלי לשלומי?
איך את מרגישה	אני לא מרגישה
הכל בסדר?	כליך טוב
ומה שלום אסיריך?	יד ימין שלי
פלשתינה יהודיך	מתיבשת,
תגידי, איך הילדים?	העצב דלוק
ומה שלום	אל תשאלי
מחריביך, ציון?	

דימוי: יורם אפק

עורכת:

מסופר במקרא כי עבדים היינו לפרעה במצרים. ויוציאנו יְהוָה אלוהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. (הסבר על יְהוָה ואופן הגיית שמו: בדף ממול)

קרואה:

ועל כך אמר המדרש:
אילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים הרי אנו, ובנינו, ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונות, כולנו זקנים, כולנו יודעות את התורה - מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכל המְרַבֵּה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

עורכת:

נצא ונלמד - "ארמי אובד אבי" מהו?

למרות שנהגו לפרש את הפסוק כמכוון ללבן הארמי שביקש לאבד את יעקב, נראה כי משמעותו היא שמוצאו של עם ישראל הוא (בין היתר) מקבוצות ארמיות. לפי סיפורים שונים במקרא העם נוצר מקבוצות אשר הגיעו מאור ("כשדים"), מחרן (הארמית), מכנען, מהמדבר, ממצרים, ועוד. לפי השערה רווחת במחקר לעם ישראל אכן מוצא מגוון: כנענים ופליטי חברה, ארמים ורועים נודדים, חיתים, חיונים, יבוסים ומצרים, מכולם נתגבש עם ישראל על אדמתו, עם חופשי בארצו.

למישיבי.ות לכת

למישיבי.ות לכת

הרקע ההיסטורי למסורות מצרים והיווצרות עם ישראל // אבי עופר

בכל המקורות הרבים ממצרים בתקופה המתאימה (ימי הממלכה החדשה, בערך 1550-1200 לפסה"נ) אין כל רמז לשהות ישראל במצרים או ליציאת מצרים. סיפורי יציאת מצרים עצמם רצופים אנכרוניזמים (מידע מאוחר שהכותב ייחס בטעות לתקופה קדומה), חילופי גרסאות סותרות וכולי, ויש בהם רק מעט מידע היסטורי ממשי על התקופה הקדומה (בעיקר בניית הערים פיתום = פראתום, ורעמסס, בימי רעמסס השני, בערך 1200 לפסה"נ). נציין שבניגוד לטעות רווחת בני ישראל בכל מקרה לא בנו את הפירמידות, שכן הללו נבנו החל מ-2,600 לפסה"נ: כ-1,400 שנה לפני בניית הערים של רעמסס השני.

כל ידיעותינו על היווצרות עם ישראל מורות על התגבשות וסינתזה תרבותית שחלה בארץ-ישראל, ולא על הגעת עם מגובש מהמדבר או ממצרים. מסיבות אלה ומסיבות רבות נוספות יש לדחות את ה"היסטוריות" של סיפורי יציאת מצרים כמאורע ממשי מכונן בתולדות עם ישראל. נראה כי אלו הן מסורות של קבוצה אחת - מתוך הקבוצות הרבות שיצרו את עם ישראל - אשר אבותיה אכן שהו במצרים, וגם מסורות אלה הינן אגדתיות יותר מאשר היסטוריות.

בכל אלו אין כדי לערער את חשיבות מיתוס הפסח ביהדות, גם היהדות שלנו, את ערכי החרות ואת חגיגת האביב הגלומים בו.

יְהוָה // אבי עופר

משוער שזו ההגיה הנכונה של שם אלוהי ישראל, עוד לפני הופעת היהדות בשלהי ימי בית ראשון. משמעותו האפשרית: "זה אשר גורם לדברים להיות". עם זאת יש גם הצעות אחרות, כגון yahwo או yaho, yaw, במשמעות של "להופיע" או משמעות אחרת. בכל מקרה נראה שאין שחר לקריאה לפי ניקוד המסורה: "יְהוָה", וייתכן כי ניקוד זה נועד בכוונה לטשטש את ההגיה הנכונה. אם קריאת השם פוגעת במישהו/י, ניתן לקרוא "אדוני", או כל שם נרדף אחר.

פנים במצור // צביקה לחמן

עורכת:

עבדים היינו, עתה בני חורין.

לא נִשְׁתַּעֲבָד ולא נִשְׁעָבֵד

שירה

עבדים היינו (היינו)
עתה בני חורין (בני חורין).

עבדים היינו

עתה (עתה) בני חורין

עבדים היינו

עתה (עתה) בני חורין (בני חורין). 2x {

שלח את עמי // צילום: ELAN

מחאת החטופים // צילום: דנור אהרן

“עבדים הנוו” // אילן שיינפלד

נהוג לחגוג אצלנו את חג הפסח כחג החירות. אבל השנה איננו זכאים לחגוג את החירות. כל עוד ישנם חטופות וחטופים ישראלים בעזה, אין לנו חירות. כי עצם הימצאותם בעזה בימי החג האלה משמעה שנחטפנו יחד עִמָם.

חירותנו כבני אדם וכאזרחים במדינה דמוקרטית נחמסה מאתנו עוד לפני 7.10. אבל החמס הזה התגבר שבעתיים באופן הציני, המחושב והמרושע שבו ניהל ועודנו מנהל ראש הממשלה את הסכם סיום המלחמה והשבת החטופים. החמאס ביכר עסקה אחת של השבת חטופים, שחרור אסירים וסיום המלחמה. אבל רה"מ התווה עסקת שלבים, וכעת לא עומד גם בה. זה שבעה עשר חודשים הוא עושה כל שביכולתו כדי למסמס את ההסכם, על מנת שלא ייאלץ לסיים את המלחמה, שמא סיומה יביא לקץ שלטונו ולקץ חירותו כנאשם.

כך אפוא בעבור חירותו, בשל חששו ממאסר בגין אשמותיו, הנבחנות כעת בבית המשפט, ממשיך רה"מ בגזלת חירותם של החטופים והחטופות. בעשותו כן, הוא פוגע בערכים

הבסיסיים ביותר של ישראל כחברה מתוקנת, כחברה דמוקרטית, וגם בערכי הצהרת העצמאות. הוא ממוסס את ערך הערבות ההדדית, ואת ערכי השוויון והצדק. הוא הופך אותנו מאזרחים שווי זכויות וחובות במדינה מתוקנת לנתיניה של תיאוקרטיה סמכותנית, שבה שמורה לנו החובה לשרת בצבא, להקריב את בנינו למוֹלֵךְ השליט, אך אין לנו זכויות לחיים שוויוניים, לערבות הדדית ולקבלת הצדק, השוויון בפני החוק והביטחון שמחויבת מדינה מתוקנת לתת לאזרחיה.

הלוואי שיקום בינינו מנהיג, שיוציא אותנו מעבדות לחירות, מעבדות בתיאוקרטיה הסמכותנית שמכונן כאן בנימין נתניהו – לחירות במדינה יהודית דמוקרטית מתוקנת. בהעדר אל שיתגלה לאדם, יהפכו למנהיג ויכתיב לו את עשרת הדיברות, אין לנו אלא לסמוך על עצמנו. לא עם עבדים אנו, לא לפרעה ואף לא לנאשם שאוחז בקרנות המזבח מחשש לאבדן שלטונו. ולא עת לחגוג את חירותנו היא זו, אלא עת למרוד, מרד אזרחי.

זו גם רוח השירים שבחרתי להגדה זו. תובל, מרץ 2025

עורכת:

מה נשתנה -

(נא לשים לב לקושייה השנייה: "אוכלים אנו מרור", ולא "כולו מרור")

שירה

צעירי.ות המסובים.ות:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות (מכל הלילות)?
שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה (חמץ ומצה).

כולנו:

הלילה הזה (הלילה הזה) כולו מצה. { 2x

צעירי.ות המסובים.ות:

שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות (שאר ירקות).

כולנו:

הלילה הזה (הלילה הזה) אוכלים אנו מרור. { 2x

צעירי.ות המסובים.ות:

שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת
(אפילו פעם אחת)

כולנו:

הלילה הזה (הלילה הזה) שתי פעמים. { 2x

צעירי.ות המסובים.ות:

שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין
(בין יושבין ובין מסובין)

כולנו:

הלילה הזה (הלילה הזה) כולנו מסובין. { 2x

תות הרמס סאטורי

מה נשתנה?

כָּבֵר לֹא חֶרֶף אֶבֶל מִזְג הָאֲוִיר קָרִיָה.
הָרֵאוֹת אֶל הַנְּקֻרוֹת שׁוֹב אֵינָה טוֹבָה.
לוֹחַ הַקִּיר כְּמוֹ קֶלֶף. אָבִיב בְּעֶצוּמוֹ:
אֲשֶׁר זָר לְעֶצְמוֹ.

מה נשתנה? זמזום מגבה
שבכל הלילות: עוד טורד
שנת. צפור פורחת מאחרת.
בחלון המואר איש עם גברת.

בלי

רְאִי בְּלֹא פָּנִים
סֹדֵר בְּלֹא אֲרֻבַּעַת הַבְּנִים
שְׁעוֹן בְּלֹא שְׁעוֹת
עֵתוֹן בְּלֹא יְדִיעוֹת:

בֵּית בְּלֹא כְּתָלִים
חֶשֶׁכָה בְּלֹא צִלָּלִים
רֶשֶׁת בְּלֹא פְּרָפְרִים
קִזְיָנוּ בְּלֹא מְהַמְרִים

עֶבֶר בְּלֹא זְכָרוֹנוֹת:
שְׁנָה בְּלֹא עוֹנוֹת:
סֵתוֹ בְּלֹא חֲצָבִים
עֶרֶב בְּלֹא כּוֹכָבִים.

ערב-פסח תשס"ג

מֵאוֹתוֹת הַמִּלְחָמָה: הַבְּנִים
עוֹזְבִים אֶת רַעֲיוֹתֵיהֶם
וְשׁוֹבִים לְאֵמָהוֹת:
סִיר הַבְּשׂוֹר הַמְשֻׁפָּחֵתִי בְּיָמָיו הַטּוֹבִים.

לְפֶסַח (או לְבַחֲרֵירוֹת) סָמְנִי
הַכְּבִישִׁים: דְּגָלִים מְבָרִיקִים נִתְלוּ
בְּמִקוֹם שְׁבוּיִים. בְּאִיזוֹ
דִּירָה שׁוֹאֵב אָבֶק מִדְּמָה אֲזַעֲקָה

בְּלֹא טִילִים. פֶּסְטוֹרְלִיָה
וְשֵׁם מְפּוֹצָצִים וּמְתַפּוֹצָצִים.
חֶשׁוֹב לְהַחֲזִיק מֵעַמֵּד עוֹד קֶצֶת:
לְפָנַי שֶׁשׁוֹב נִכְנַע לְמַכָּר לִידוּעַ

חֲפִים מֵעֲצִירוֹת נְפֹשִׁית
קִמְצָנוֹת רְגִשִׁית
תָּם בְּיָמֵי מִלְחָמָה.

תות הרמס סאטורי הוא משורר, עורך, צייר
ופסיכותרפיסט, מתגורר בחיפה. קובץ שיריו,
'בשחור הקר העמוק של הלילה', ראה אור
ב-2003. מ-2017 זכה בפרס היצירה לסופרים
עבריים ובמענקים ספרותיים נוספים.

קרוא.ה:

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: "רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית."

בני ברק הקדומה שכנה בכפר אל-חירייה, סמוך למזבלה המפורסמת, כיום פארק שרון. הכפר נקרא גם אבן איבראק, זכר לשם הקדום. בעקבות ההגדה קרוי המחלף הסמוך בשם "מחלף מסובים".

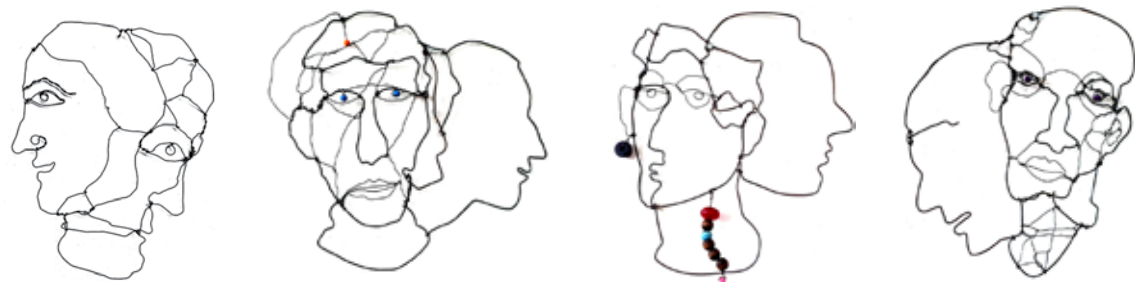
הספר

עורכת:

כתוב בברייתא⁴ -

כנגד ארבעה בני דברה תורה:

אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול. אבל אנו נדבר על שתי בנות ושני בנים...

דימויים: יורם אפק

4. זהו פירוש הרמוניסטי הבא לפשר בין ארבע גרסאות שונות של מצוות "והגדת לבנך": דברים ו' 20-25 - "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים..." וכולי. שמות י"ב 26 - "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם..." וכולי. שמות י"ג 14-15 - "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת..." וכולי. שמות י"ג 8 - "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים".

מקור הגרסאות השונות הוא בכך שלתורה 4 מקורות שונים, אבל חז"ל האמינו שהיא נוסח אחד שנכתב מפי האל, ושאינן כאן מקורות שונים, אלא התייחסות לבנים שונים: חכם, רשע, טיפש (זו המשמעות של "תם"), ושאינו יודע לשאול (שהוא בעצם ה"תם" המודרני). השאלה המתוחכמת מיוחסת לחכם, הקנטרנית לרשע, הלא-ממוקדת לטיפש, והעדר-השאלה לשאינו יודע לשאול. משמעות התשובות ושאלת הנוסח המקורי מסובכת ושנויה במחלוקת.

עם של שמואלים

בְּאִמְצַע הַלֵּילָה אֱלוֹהִים הֵעִיר אֶת יְהוֹשֻׁעַ. יְהוֹשֻׁעַ, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁשִׁים אֵלַי קָרֵב. אֵיזָה צוּרָה זֹאת? אֲנִי אֵל צְבָאוֹת, הָעַם שְׁלִי מִסְתַּפֵּק בְּחֻצֵי אֲדָמָה? יְהוֹשֻׁעַ, אֵין לָזָה צוּרָה. בְּבִקֵּר יְהוֹשֻׁעַ כִּנֵּס אֶת הָעַם וַנְּזַף. אֵי אֲפֹשֶׁר כִּכָּה. גּוֹיִים חַיִּים בְּאֶרֶץ שְׁלֹכֶם וְאַתֶּם יוֹשְׁבִים עַל הַתַּחַת. עַם שֶׁל בְּטַלְנִים, צָאוּ כְּבָר לַקָּרֵב.

בְּצַהֲרֵי הַיּוֹם

הָעַם הִתְקוּמָם וְהָרַג אֶת יְהוֹשֻׁעַ. אַחַר כֵּן, הוּא נִפְטָר מֵאֱלוֹהִים. מֵאָז, הָעַם חֵי בְּשָׁלוֹם בֵּין הַגּוֹיִים. כְּשֶׁנִּעְלַם אֱלֹהֵיו, נִעְלְמוּ הָאוֹיְבִים.

אתם עבדים

"השנה אנחנו עבדים, בשנה הבאה נהיה חופשיים." (ברכת פסח מסורתית)

רַק כַּאֲשֶׁר הוּא גָּלָה לָהֶם שָׁהֶם עֲבָדִים, הֵם הִבִּינוּ שֶׁחָסַר לָהֶם חִפְּשׁוּ. בְּגִשְׁן רוּוִית הַבִּירָה וְהַסְּקֵס הַנְּצַחִי עַל הַחוּף, בֵּין תַּנְיָנִים, הֵם לֹא הִרְגִּישׁוּ מְשֻׁעָבָדִים. נוּ, אֵז כָּל הַיּוֹם עוֹבְדִים, נִטְחָנִים דִּק וְאוֹזְלִים. נוּ, אֵז מְדֵי פַעַם מֵתִים יִלְדִים וְקוֹבְרִים הוֹרִים. לִפְנֵי שֶׁהוּא גָּלָה לָהֶם הֵם לֹא יָדְעוּ שֶׁיֵּשׁ חַיִּים אַחֲרֵים, הִרְבָּה יוֹתֵר קָשִׁים.

לזכור

הָעֶבֶר זֹכֵר הֵיטֵב אֶת מִי שֶׁמוֹחֵק אֶת תּוֹלְדוֹתָיו. וּמִי שֶׁנּוֹשֵׁךְ אֶת הַהִיסְטוֹרְיָה מִקְבֵּל מִמֶּנָּה נְשִׁיקַת דָּמִים. אֵז יִזְכֹּר עִם יִשְׂרָאֵל אֶת עֶבְרוֹ. יִזְכֹּר יִזְכֹּר יִזְכֹּר.

בן שמואלי, יליד 1991. בוגר תואר ראשון בספרות מהאוניברסיטה הפתוחה ותואר שני בהיסטוריה עתיקה מאוניברסיטת חיפה. כותב, סטודנט ומורה. עד כה ראו אור שני ספרי שירה משלו: "אז מספיק" (הוצאת פרדס, 2016) ו"אמנות השימור העצמי" (הוצאת אוריון, 2020).

נגה שגב

ליל הסדר

הָעֶרֶב אֲנִי מְגִישָׁה
בְּשֶׁלַחַן הַחֵג שְׁלִי
כָּל מָה שֶׁלֹּא הִגְדַּתִּי לִילְדֵי:
כָּל מָה שֶׁאֲנִי פּוֹסַחַת עָלַי,
כָּל מִכּוֹתֵי,
כָּל שְׂאִינוּ בְּמִקּוֹמוֹ,
כָּל שְׂדֵי בּוֹ,
כָּל מִסְעוֹתֵי בְּמִדְבָּר
וְכָל שְׂאִינִי יוֹדַעַת לְשָׂאֵל.

נגה שגב היא פסיכולוגית ארגונית, אם לשניים, תושבת קדרים שבגליל. ספר-ביכוריה, 'שירת יומי', ראה אור ב-2022 בהוצאת "שופרא לספרות יפה". שיר זה לקוח מספר שיריה "ארץ האש", שיראה אור השנה בהוצאת "שופרא לספרות יפה".

מולי פלג

כנגד ארבעה בנים

כולנו מסובין

אֶחָד חָכֵם,
וְאֶחָד רָשָׁע,
וְאֶחָד תָּם,
וְאֶחָד
שְׂאִינוּ
יּוֹדֵעַ לְשָׂאֵל.
שְׁלֹשָׁה הוֹלְכֵי תֵלֶם,
וְאֶחָד לֹא צִיָּתָן.
שְׁלֹשָׁה נְהִירִים,
וְאֶחָד לֹא מוֹבָן.
שְׁלֹשָׁה אוֹמְרֵי הוֹן,
וְאֶחָד מְסֻכָּן.
יְחִי הַבֵּן הָרָשָׁע,
הַפְּרוֹעַ, הַלֹּא רְגוּעַ,
זֶה שֶׁמִּתְפַּלֵּא
בְּקוֹל עֲנוֹת:
הֵיכָן הוֹן
אֲרַבַּע הַבָּנוֹת?

ד"ר מולי פלג הוא סוציולוג פוליטי. פרסם שישה ספרי מחקר והגות, נובלה ושלושה ספרי שירה, שזכו בפרסים שונים. שימש כמרצה אורח באוניברסיטאות קולומביה ופורדהאם בניו יורק וכעמית מחקר במרכז ליישוב סכסוכים באוניברסיטת סטאנפורד, והיה חבר הוועד המחקרי של נאט"ו. פעיל בצו פיוס, שורשים, Tech2Peace, Start-Up 50-50.

קרוא.ה:

ואף את אמרי לה
כהלכות הפסח:
אין מפטירין אחר
הפסח אפיקומן.⁵

קרוא.ה:

לכם ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו
מן הכלל וכפר בעיקה, אף אתה
הקהה את שיניו ואמור לו: בעבור
זה עשה יְהוָה לי בצאתי ממצרים.
לי ולא לו. אילו היה שם לא היה נגאל.

קרוא.ה:

ואמרת אליו -
בחוזק יד הוציאנו
יְהוָה ממצרים, מבית עבדים.

קרוא.ה:

"והגדת לביתך ולבניך ביום ההוא
לאמר בעבור זה עשה יְהוָה לי
בצאתי ממצרים."
(בעקבות שמות י"ג, פסוק 8)

עורכת:

חכמה מה היא אומרת -
"מָה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים
וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צָוָה
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם?"
(דברים ו', פסוק 20)

עורכת:

רשע מה הוא אומר -
"מָה הָעֵבֶדָה
הַזֹּאת לְכֶם?"
(שמות י"ב, פסוק 26)

עורכת:

תם מה הוא אומר -
"מָה זֹאת?"
(שמות י"ג, פסוק 14)

עורכת:

ושאינה יודעת לשאול
מה היא אומרת -
"את פתחי לה.
שנאמר:"

5. התשובה המקורית במקרא: "עבדים היינו..." וכולי (דברים ו' 21-25) מתאימה הרבה יותר. נוסח התלמוד הירושלמי, המיוחס לתנא ר' חיה, מחליף בין התשובות לחכם ולטיפש וגם הוא מתאים יותר. לעצם העניין מפרש הירושלמי שהכוונה שלא יעבור מחבורה אחת לשנייה בליל הסדר, ועדיין הפסוק סתום. לפי פירוש אפשרי אפיקומן הוא מיוונית επιπυσιον, מעין after party או קינוח.

שירה: ארבעה אחים // נעמי שמר

1

בְּיוֹם בְּהִיר וְנִהְיֶה
יֵצְאוּ מִתּוֹךְ הַהֲגָדָה
חֶכֶם וְתָם רָשָׁע גָּדוֹל
וְזֶה שְׁלֵא יָדַע לְשְׂאוֹל

2

וְכִשְׁאַרְבַּעַת הָאֲחִים
יֵצְאוּ לְנוֹעַ בְּדַרְכֵי
מִיָּד מִכָּל אַרְבַּע רוּחוֹת
פְּרָחִים הִגִּיעוּ וּבְרָכוֹת

3

פָּגַשׁ חֶכֶם בְּחֶכְמָה
אָהַב הַתָּם אֶת הַתְּמִימָה
וְהָרָשָׁע בְּתוֹר אִשָּׁה
תִּפְסַם מִרְשַׁעַת אִימָה

4

וְזֶה שְׁלֵא יָדַע לְשְׂאוֹל
לְקַח אֶת הַיִּפְּהָ מִכָּל
שְׁלֵב יָדוֹ בְּתוֹךְ יָדָהּ
וְחָזַר אֶתָּה לַהֲגָדָה

5

לָאֵן הוֹבִילוּ הַדַּרְכִּים?
הֵיכֵן אַרְבַּעַת הָאֲחִים?
בְּשִׁיר שְׁלָנוּ יְדִידִי
אָסוּר לְשְׂאוֹל יוֹתֵר מִיָּדִי

“אנשים אחים אנו” ו”יחד ננצח”

במהלך הסדר הצטרפה הבת, הרעייה והאם השכולה לשירת “שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם”; אבל אז היא פוצה בבכי והתחננה בפני המסבים שאם וכאשר השם שוב יהיה עסוק מדי מכדי לסייע בידנו, שכלנו נשכיל להתאחד – לא, לא רק בסממאות ריקות – לשלב כחות ולמנע בעצמנו את האסון הבא.

ואלה שמות

אלהים, אָנָּה עֲשֵׂה שְׁלֵמִיכָל
הַתְּרוּנִים הַמִּתְבַּצְעִים כַּעַת בְּרַצוּעָה
יִקְרָאוּ בְּשֵׁם "מְלַחֶמֶת עֲזָה" וְלֹא "מְלַחֶמֶת עֲזָה"
הַרְאִישׁוֹנָה.

חזרה למצרים 1

ביום שבו נצבעו רבים מישובי העוטף באדם (בדומה לאותו יאר מלפני למעלה משלשת אלפים שנה) הקשה השם את לבו של נהנתניהו כמו שעשה בזמנו לפרעה. ומאז, מרבת ישראל מנהגות בכבדות ושוקעות עמק בבץ העזתי, וים השנאה מאים להטביענו.

עשרים ואחד מי יודע?

עשרים ואחד אני יודע:
זהו מספרו של הפרופיל
הצבאי פוסל השרות שאותו
ינסו לקבל, באמתלאות
שונות ומשונות, יותר ויותר
נערות ונערים חלונים
לאחר שממשלת ההרס
והחרבן מצליח להעביר
את החק המפלה והמפלג
שיאפשר לעשרות אלפים
מבין "אחיהם" החרדים
להשתחרר אוטומטית
מחובת הגיוס
מדי שנה.

אפי הלפרין הוא בן 71, אב לשלושה וסב לשניים, רופא מומחה למחלות פנימיות וזיהומיות ובוגר מחזור א' של לימודי היצירה הספרותית בבית הספר לאמנויות המילה בירושלים. פרסם סיפורים קצרים, שירים ומסות בספרים, אסופות וכתבי עת שונים בעברית ובאנגלית. החל מאוגוסט 2017 הוא שותף בכיר בפרויקט התנדבותי ייחודי לפיתוח הרפואה הכפרית באוגנדה, ומאז פרוץ מלחמת 'חרבות ברזל' לוקח חלק גם בשיקום חיילי צה"ל שנפצעו או חלו במהלך שירותם הצבאי.

כֶּס אֶל-דּוֹמִי

קרואה:

נזכור את כל אלו שאינן ואינם עימנו כאן היום - החטופות והחטופים, השבויות והשבויים, הנעדרות והנעדרים, כמו גם כל מי שנהרגו ונרצחו באכזריות. נזכור גם את מבקשות ומבקשי המקלט, אסירות ואסירי המצפון, וכל מי שבגלות: אלו שלנו, ואלו שבעולם כולו.

לכבודן ולכבודם
הותרנו כאן הערב כיסא ריק,
כֶּס אֶל-דּוֹמִי.

שירה: שלח את עמי

מהר משה, צִיָּה פרעה:
"שלח נא את עמי!"
מְצֹנֹת האל אמור נא לו:
"שלח נא את עמי!"
קומה, לך נא, אל כְּבֹד הַלֵּב הרע
צו לו, בשמי: "שלח נא את עמי!"

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

עורכת:

נזכיר את מכות מצרים, ולא נשכח את דמעת החפים מחטא.

קרואה:

- 1 נא-אָמון, מְבַרְזֵל צִירִיךָ שְׁעָרִים נְתַלְשׁוּ בִּילֵל. וְתִבְאֲנָה מְכֹת מְצָרִים לַעֲשׂוֹת בְּךָ מִשְׁפָּט בַּלֵּיל.
- 2 לְהָאִיר לָהּ בְּגִידַת שְׂרִיָּה וּלְהָאִיר לָהּ בְּגִידַת הָמוֹן, וְעַל כֶּךָ נִדְלָקוֹת עָרִיָּה, כְּבִלְפִיד, בְּמִכּוֹת אָמוֹן.
- 3 כִּי צָדִיק בְּדִינוֹ הִשְׁלַח, אַךְ תָּמִיד, בְּעֶבְרוֹ שׁוֹתֵת, הוּא מְשָׁאִיר, כְּמוֹ טַעַם מֶלֶח, אֶת דְּמַעַת הַחֲפִים מִחֶטָּא

(נתן אלתרמן, 1939-1944. מתוך המבוא לשירי מכות מצרים)

קרואה:

(מדגיש: בקטע זה בבקשה לא להצטרף אלי' באמירת שמות המכות) מסופר במקרא כי עשר מכות הביא יְהוָה על הַמְצָרִים בְּמִצְרַיִם, ואלו הן: דם, צפרדע, כנים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חושך, מכת בכורות. רבי יהודה היה נותן בהם סימנים: דצ"ך עד"ש באח"ב.

עורכת:

ואנו נאמר:
אל יהי חלקנו עם שופכי דם נקיים, ועם השרים להם הלל. דיינו בהרג, בגזל, בעוול, בהתנשאות ובשנאה!

שירה:

די דינו, די דינו, די דינו,
די דינו, די דינו, די דינו,
די דינו, די דינו, די דינו,
די דינו, די דינו, די דינו!

6. ראוי לעקור משורש את המנהג המצמרר (והמאוחר) לקרוא יחד בקצב סוגסטיבי את שמות המכות עד שיאן, ולהטיף יין אדום במעין הילולת טבח הפוגעת ברשע ובצדיק כאחד.

לְפַעֲמִים אָדָם זֹכֵר // יְהוֹשֻׁעַ סוּבוֹל מתוך המחזה "עד קצות הפחד"

לְפַעֲמִים אָדָם זֹכֵר שֶׁהוּא לֹא רַק בְּשֵׁר וְדָם לְפַעֲמִים אָדָם זֹכֵר שֶׁהוּא גַם בֶּן-אָדָם לְפַעֲמִים מְעוֹמֵק שְׂכָחָה אָדָם זֹכֵר קִיּוֹם הַבְּטָחָה לְפַעֲמִים בְּסֵעַר אֶהְבָּה אָדָם זֹכֵר קִיּוֹם חוֹבָה	כִּי-תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל-אִיבֶיךָ וּנְתַנּוּ כּוֹחֲךָ בְיָדְךָ בְּתוֹךְ מְרוֹחַ דְּמִים מְלוֹכְלֵךְ בְּדָם וְאֵשׁ וְרֶפֶשׁ זְכוֹר בֶּן-אָדָם אֶל תִּשְׁכַּח הַדָּם הוּא תְּמַצִּית הַנֶּפֶשׁ וּבְנִפּוֹל אוֹיְבֶךָ בְיָדְךָ בְּעוֹד רֶחַח נִיצַת בְּעֵינֶיךָ וַיֵּצֵר הָרַע נְעוֹר וְקָם קָרָא הָצוּ עַל מִצַּח אוֹיְבֶיךָ לֹא תִרְצַח בְּתִשׁוּקַת נַקָּם	קוֹל פְּנִימִי לוֹחֵשׁ לָךְ זְכוֹר בֶּן-אָדָם אֶל תִּשְׁכַּח בְּנִפּוֹל אוֹיְבֶךָ לְרַגְלֶיךָ אֶל יָגַל לְבַבְךָ אֶל תִּשְׁמַח וּזְכוֹר בְּסֵעוֹר הַדָּם בְּלֵב הַחֲשִׁיכָה לְהִיּוֹת בֶּן-אָדָם זֶה לְאַהוֹב כְּמוֹךָ לֹא רַק אֶת עֲצָמְךָ
--	--	---

קרוואה:

נאמר במקרא: "אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָאָה גָאָה, סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַּיָּם". אמר המדרש: "... ישב עליהם הקדוש ברוך הוא במידת הדין וְטִיבָעָם בַּיָּם. באותה שעה ביקשו מלאכי השרת לְאמֹר שִׁירָה לַפָּנִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אמר להם הקדוש ברוך הוא: **מַעֲשֵׂי יָדַי טוֹבְעִים בַּיָּם, ואתם אומרים שירה לפני?**"

קרוואה:

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו. ואלו הן:

כולנו: פסח, מצה ומרור.

עורכת:

פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש קיים, על שום מה?

עורכת:

מצה זו שנאכל, על שום מה?

עורכת:

מרור זה שנאכל, על שום מה?

קרוואה: על שום שמסופר כי פֶּסַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא על בתי אימותינו ואבותינו במצרים. שנאמר: "פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פֶּסַח עַל-בְּתֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם" (שמות י"ג, פסוק 14).

קרוואה: על שום שמסופר כי לא הספיק בצקם של אימותינו ואבותינו להחמיץ, שנאמר: "וַיֵּאָפוּ אֶת-הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, עֲגֹת מִצּוֹת, כִּי לֹא חָמַץ; כִּי-גֵרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵמֵהוּ, וְגַם-צִדָּה לֹא-עָשׂוּ לָהֶם." (שמות י"ב 39).

קרוואה: על שום שמסופר כי מררו המצרים את חיי אימותינו ואבותינו במצרים. שנאמר: "וַיִּמְרְרוּ אֶת-חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבְלִבְנִים" (שמות א 14).

מנהיגות נשית בעתות משבר: מכתב פתוח למרים הנביאה // חמוטל גורי

"וַתִּקַּח מְרִיָם הַנְּבִיאָה אַחֻזַת אֶהָרֹן אֶת-הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתִּצְאָן כָּל-הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחְלֹת: וַתַּעַן לָהֶם מְרִיָם שִׁירָה לַיהוָה כִּי-גָאָה גָאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה [השליך] בַּיָּם."

(שמות ט"ו, כ-כ"א)

שלום לך, מרים הנביאה,

סליחה על הביקורתיות. זו לא חוכמה להחיל פרשנות פמיניסטית על מנהיגה מימי התנ"ך. היית אחת משבע נביאות סך הכל, לעומת 48 נביאים. אני בטוחה שהיה לך קשה והיית צריכה לעבוד קשה מאוד כדי להוכיח את עצמך בעולם גברי מאוד.

הייתי שמחה לשבת איתך לשיחה על מנהיגות נשית בעת הקשה הזו. כשאלה הטוענים "כי בכל דור ודור עומדים עלינו לכולתנו" מסתובבים בתחושת צדקת דרך עמוקה. כשאלה המנבאים שלנצח נחיה על החרב מדלגים מאולפן טלוויזיה אחד למשנהו, ומי שמנסה לומר שאולי יש דרך אחרת הוא - או היא - הם בהכרח הזויים שלא התפכחו.

אני רוצה לחשוב שלו היית כאן היום, עם כל החוכמה והניסיון שצברת, היית מחברת טקסט אחר. טקסט שהיה מניע איזה תהליך של ריפוי ושחרור ממפלצות האימה והייאוש ומהשדים של הכאב וחוסר האונים.

להתגבר על המפלצת // דניאל גורי דה-לימא

כבר שנים שדמותך האוחזת בתוף, שרה בעוז וסוחפת אלפי נשים בשירה ובריקוד התחבבה עליי. אמנם הטקסט שיצא מפיו היה הדהוד של דבריו של אחיק, משה, אבל אני מבינה שאלה היו זמנים קשים. קשה להוציא עם מעבדות לחירות. שנים של דיכוי ואימה מותירים צלקות עמוקות.

את הבנת שנדרשת מנהיגות נשית שתעזור לבני ובנות ישראל לעשות את המעבר מהטראומה של השעבוד אל עבר תודעה של חופש וחוסן קהילתי. גילית מנהיגות ותושייה כשהצלחת להציל את חייו של אחיק הקטן, משה. אבל בסוף הוא זה שקיבל את המינוי הישיר מה' ואת אפילו נענשת על כך שדרשת לחלוק עמו באופן שוויוני יותר את המנהיגות.

עשית מעשה שנצרב לעד בהיסטוריה של עם ישראל. אפילו קראו תוף על שמך. אני תוהה מה היה קורה לו היית מחברת איזה טקסט משלך, שיש בו חמלה ונחמה וגם קריאה לכולם ולכולן לאחוז את עצמם בציצית הראש ולמשוך את עצמם מתודעה של עבדות לתודעה של חופש.

הייתה לך שם הזדמנות פז לעורר בהם ובהן - בעבדים ובשפחות שזכו לחופש מבלי להילחם בעבורו - איזה דמיון אזרחי. העם הקשיב לך, בעיקר הנשים. יכולת לומר דברים שיפעילו בנפש הקהילה שעוזרים לעשות את המעבר מתודעה של קורבנות ונקמה, להוויה של אוטונומיות ושליטה בגורל.

מצוות אֶהְבֶּת הַגֵּר

עורכת: וְאַהֲבַתְּם אֶת הַגֵּר

קרואה: 4x

- 1 וְאַהֲבַתְּם אֶת הַגֵּר, כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם (דברים י' 19)
- 2 גֵּר יְתוֹם וְאַלְמָנָה לֹא תַעֲשִׂקוּ וְדָם נָקִי אַל-תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה (ירמיהו ז' 9)
- 3 חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר, חֻקַּת עוֹלָם לְדוֹרֹתֵיכֶם מִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגֵּר אֲהַבְתֶּם (במדבר ט"ו 15-16)
- 4 כְּאֶזְרַח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר הַגֵּר אֲהַבְתֶּם וְאַהֲבַתְּ לּוֹ כְּמוֹד כִּי-גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם (ויקרא י"ט 34)

קרואה:

נזכור הערב את מבקשות ומבקשי המקלט שהגיעו אלינו מהתופת, ונקבלם בזרועות פתוחות, כי גם הורינו באו משם.

קרואה:

נזכור הערב את שוועת הילדות והילדים חסרי המעמד, נאהבם ונאמצם אל ליבנו ולא נגרשם, כִּי גֵרִים הָיִינוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם.

למישיבי.ות לכת

נציבות האו"ם לפליטים בישראל

מתוך אמנת האו"ם בדבר מעמדם של פליטים, שהתקבלה בשנת 1951, כפי שעודכנה בפרוטוקול משנת 1967; ישראל הייתה מהמובילות בהכנתה ובקידומה. פליט הוא אדם "הנמצא מחוץ לארץ אזרחותו בגלל פחד מבוסס היטב להיות נרדף מטעמי גזע, דת, אזרחות, השתייכות לקיבוץ חברתי או להשקפה מדינית ואיננו יכול להיזקק להגנתה של אותה ארץ או אינו רוצה בכך בגלל הפחד האמור; או הנמצא עקב המאורעות האמורים מחוץ לארץ שבה היה קודם לכן מקום מגוריו הקבוע, והוא חסר אזרחות, ואינו יכול לחזור לאותה ארץ או אינו רוצה בכך בגלל הפחד האמור."

סעיף 31 (1):

מבקש מקלט הנכנס לטריטוריית המדינה באופן בלתי חוקי זכאי לחסינות מפני העמדה לדין בגין עבירת ההסתננות.

סעיף 33:

שום מדינה החברה באמנה לא תגרש ולא תחזיר פליט, בשום צורה שהיא, אל גבולות הארצות שבהן יהיו חייו או חירותו בסכנה.

הפגנה נגד גירוש מבקשי המקלט האפריקאים, 2018. בקדמת התמונה: אבי עופר // צילום: רמי בן ארי

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

קרואה:

בכל דור ודור חובה עלינו לראות את עצמנו כאילו
אנו שיצאנו ממצרים.

שירה

הללויה, הללויה, בצלצלי שמע,
הללויה, הללויה, בצלצלי תרועה,
כל הנשמה תהלל-יה, הללויה, הללויה. 2x {

קרואה:

וגם אנו, הננו לספר ביציאת מצרים: מעבדות לחרות, משעבוד
לגאולה. כי גם אנו יצאנו מבית עבדים ומגיא-הריגה, ובנינו בית
בל-ימוט לנידחי ישראל על אדמתם. ואת מועד החרות נוסף
לקדש בבית זה, אנו ובנותינו ובנינו ובני בנינו, עד עולם.

עורכת:

כוס גאולה נישא -

קרואה:

כוס ברכה // עמוס עוז

נָרִים כּוֹס נֶשֶׁל בְּרָכָה לְחָרוֹת הָאָדָם.
בֵּל יְהִי עוֹד אָדָם מְשַׁעֲבָד וּמְנַצֵּל.
גַּם יִחְדָּל כָּל אִישׁ לְהִיּוֹת עֶבֶד
לְתַהֲפוּכוֹת לְבוֹ.

(הגדת חולדה 1960)

קרואה:

ליציאת ישראל
משעבוד לחרות,
לניתוק מוטות
עבדות במלוא תבל,
לפדות עמלים.

עורכת:

**נמזוג כוס שנייה
ונברך -**

כולנו נרים כוס ונברך:

**לְחַיִּים, בְּנוֹת וּבְנֵי-חֹרֵין,
לְחַיִּים!**

(שתיית כוס שניה)

על חירות וחופש אקדמי // דוד הראל

פברואר 2024

ושוויוני, וללא הטמעת ערכים ליברלים
נאורים לצדם.

עלינו להילחם באמונות שווא הנוגעות
למדע, ובורות ולהג בענייני תרבות ורוח.
הדבר חשוב שבעתיים לגבי המזלזלים
בקרב מקבלי ההחלטות. אחד הבולטים
בהם הוא שר האוצר סמוטריץ', שקבע
ש"תורת האבולוציה היא פארסה",
ושהמסקנות הנובעות ממנה לגבי ההומו
ספיאנס הזויות.

חובה שלכל הלומדים, המלמדים, החוקרים,
המרצים והוגי הדעות תהיה חירות מחשבה
מלאה, שתאפשר חתירה מתמדת אחר
האמת המדעית - המבוססת על ספקנות,
עובדות, תצפיות וניסויים, ותהליכי הסקת
מסקנות באמצעים לוגיים מוצקים.

אותו שר אוצר הצהיר לאחרונה ש"אפשר
להחליט שחותכים בחצי את כל תקציב
ההשכלה הגבוהה. מי אמר שבזמן שיש
מלחמה צריך ללמוד עכשיו לימודי
אנתרופוסופיה אנתרופולוגית של ימי
הביניים בטימבוקטו?" גישה כזאת תדרדר
אותנו לסטטוס של מדינה נחשלת, ויישטטו
היתרונות העצומים שנבנו כאן בעמל רב
במשל 75 שנים.

לסיום, ב"קדמת עֶדן", כותב ג'ון סטיינבק:
"רוחו החופשית והסקרנית של האדם יקרה
מכל דבר שבעולם." יש במילים חשובות
אלה כדי לעודד את כולנו להמשיך ולדבוק
בהעצמת כוחו של המדע והרוח החופשית,
למען חברה חזקה, שיוויונית ומוסרית.

לקראת חג החירות, כדאי לתת את הדעת
גם על החופש האקדמי, המאפשר את
התעוררות כוחה של הסקרנות לגלות, לדעת
ולְהִבִין, עוד ועוד, עד בלי די. חופש אקדמי
אישי מעניק חירות לבחור מה לחקור ובאלו
שיטות, ומה ללמד וכיצד. חופש אקדמי
מוסדי אמור לאפשר עצמאות בקבלת
סטודנטים ובמינוי וקידום אנשי סגל, וכן
בקביעת תכניות הלימודים ותכניות פיתוח.

במשפט שהתנהל ב-1957 נגד פרופסור
אמריקני, שסירב לדבר על דעותיו ופעילותו
הפוליטית, כתב נשיא בית המשפט העליון
דאז, אָרל ווארן:

"No one should underestimate the vital
role in a democracy that is played by
those who guide and train our youth.
To impose any strait jacket upon the
intellectual leaders in our colleges and
universities would imperil the future of
our Nation.... Teachers and students
must always remain free to inquire, to
study and to evaluate, to gain new
maturity and understanding; otherwise,
our civilization will stagnate and die."

הפסיקה נחשבת אבן דרך בהצבתו של
החופש האקדמי על סדר היום העולמי.

עתידנו כמדינה מודרנית בעלת ערכים
נאותים ועמוד שדרה מוסרי נשען במידה
רבה על המחקר הרלוונטי בכל ענפי
המדע, וחברה מתוקנת אינה יכולה לשרוד
ללא ידע בסיסי בנכסי תרבות ורוח, ללא
הנחלתם לדור הבא באמצעות חינוך נאות

פרופ' דוד הראל הוא נשיא האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

ואם תצא

את משפחות הצפורים על האלה
 בחצרי המלחמה לא מענינת. הן
 שוקקות חיים יומם וליל, עפות
 ומקפצות, שורקות ומציצות בלי די
 בנוף ירקוטה הסבוכה של האלה,
 המעבה כל כך עד שאיני יכול
 אפילו לראותן ולזהותן, ועלי
 להוטר חסר –
 לשמע קולותיהן ולתארן
 מבלי לנקב בשמן.

אני מוצף בקורטיזול. הארובי
 לא עוזר לי כבימים כתקונם.
 הסרוטונין המופק מן הריצה
 לא מרגיע את חרדת הקיום.

היין מערפל מעט את התודעה
 אך לא עשוי להסיר את האיום,
 וחצי כדור הקסננקס מאתמול
 התפוגג עם שמיעת החדשות.

המתים מתים. הנעדרים יכרו
 כמתים או חטופים. החטופים
 יומתו או יחזרו, חלקם

ישמשו כקלף מקוח אכזרי
 שיכנה בתודעה בלי הרף

בשאלה אחת – מתי יגיע גם
 תורנו להשמד, ואיזו אכזריות
 תהיה פרוכה בזה.

הארץ המבטחת, מקלטנו,
 גלתה את פניה האחרים:
 מלכדת מות אחרונה, סופית,
 לשארית הפליטה ולצאצאיה.
 עכשו לך תצא מזה.

תפילה בחוץ

אתמול, עמוס מכאוב וצער,
 יצאתי מביתי. סבבתי ברחוב,
 ירדתי בכביש אל ההר-עוזים,
 והנה – מפתח הדרך אל השטח הפראי
 מרמז לי. נעניתי. דרכתי

על דרך העפר בין ההר-עוזים
 למוני ואסנת, מהלך בין קוצים,
 בין סלעים, מפלס לי דרך אל

הארן עב הגזע שנצב שם.
 באתי אליו, נצמדתי אליו,
 עצמתי את עיני וחבקתי.

עמדנו שם שעה ארכה. אני
 מבקש בלבי שיטל ממני את המתח,
 את הכאב, ויתן לי חיות, והוא

חסן, ירק, תמיר, שותק.
 והנה הלוחמינו נפתכות,
 נמזגות זו בזו, ושנינו

מוכלים יחדו במלואו של עולם.

רוח לי קצת. התישבתי בצלון,
 נשען על גזעו. נח, מתחזק.

אחר כך הלכתי ברחוב ההרחבה,
 עוצר ליד הבוגנוויליה
 של מיקה, להריח ארגמן.

נגשתי לכפר הרוח, לשבת קצת
 מול המפרץ,

לנשם את האור, את הרוח,

להזכר בטוב,

להאמין. להתפלל.

מה חשות הציפורים

הצפורים על עץ האלה שותקות הבקר.
 כמה מוזר מן העצים האחרים ביישוב
 דוקא נשמעים ציוצים. אולי הן
 התפתו לכליל החרש, הפורח
 בחצר של בת!

אולי סימו את מחזור הגדול

של גוזליהן, כמו הירגזים

שעפו מכאן מזמן, מותרים אחריהם

את בתי הקינון שנפלו בסערה

מגזע העץ, ובתוכם שאריות

קש ומוך, להעיד שהטילו וגדלו בהם

את צאצאיהם, עד שפרשו כנפים ועפו מפה.

אני יושב בשעת שחר מקדמת בכניסה לבית,

כותב, מיחל לציוציהן, מתאבל

ונבהל משתיקותיהן. אולי הצפורים

חשות, בחושיהן, שהאימה

ממנה אנו חוששים כל כך, מתקפה

של הרוס, מות, אנס וחרבן, קרבה לכאן.

אולי הן מהירות החלטה מאתנו,

הממשיכים לשבת בבתינו, תחת מגננה כוזבת

של תקוה, של הרגעה, של נחם שוא.

אילן שיינפלד, סופר ועורך, זוכה פרס ברנר לספרות 2021, אב גאה יחידי לתאומים, תושב תובל בגליל המערבי.
 שירים אלה לקוחים מתוך ספר-השירים החדש 'אדום הוא', שראה אור זה עתה בהוצאת שופרא לספרות יפה, 2025

יצחק // אמיר גלבע

לפנות בקר טילה שמש בתוך היער
יחד עמי ועם אבא
וימיני בשמאלו.

כברק להבה מאכלת בין העצים.
ואני ירא כל-כך את פחד עיני מול דם על העלים.

אבא אבא מהר והצילה את יצחק
ולא יחסר איש בסעדת הצהרים.

זה אני הנשחט, בני,
וכבר דמי על העלים.
ואבא נסתם קולו.
ופניו חורים.

ורציתי לצעק, מפרפר לא להאמין
וקורע העינים.
ונתעוררתי.

ואזלת-דם היתה יד ימין

מתוך השיר על האפריקים // אבות ישורון

יש לנו בעיה של עקדת יצחק.
ולכם, כסבור, עקדת יצחק.
לנו זה יוצא כרחם אב על בנים.
לכם זה יוצא כרחם אב על עצמו.

(מתוך הספר "השבר הסורי-אפריקני", 1974)

מחורבן ומלחמה, לשלום ולביטחון בישראל ובעמים

כוס שלישית

עורכת:

כוס שלישית נישא, מתוך החורבן והשכול - לתקווה, לשלום ולביטחון, בישראל ובעמים

קרואה:

מזמור ל"ב // שמעון אדף

אז היכן הוא השער
בְּעֵזָה,
בְּשִׁדְרוֹת -
עולם הימים של פעם; האויר
עוד דַּק
וְאֵנְחָנוּ עוֹבְרִים.

(מתוך מחזור השירים 'אביבה-לא', 2009)

קרואה:

נֶדֶר // אברהם שלונסקי

על דעת עיני שראו את השכל
ועמסו זעקות על לבי השחוח,
על דעת רחמי שהורוני למחול
עד באו ימים שאימו מלסלח
נדרתי הנדר: לזכר את הכל
לזכר ודבר לא לשכח!

דבר לא לשכח עד דור עשירי
עד שן עלבני, עד פלם, עד פלהם
עדי יכולו כל שבטי מוסרי
קונם אם לריק יעבור ליל הזעם
קונם אם לבקר אחרון לסורי
ומאום לא אלמד גם הפעם.

(1943)

ל מ י ש י ב י . ו ת ל כ ת

לשווא (מיצג) // איתי זלאיט

לשווא (מיצג) // איתי זלאיט

**הנה אנחנו - חורף 2024
// אביבית ג'ון (קיבוץ בארי)**

הנה אנחנו צפים
ביום של חוסר ודאות
אחרי שעברנו את המיצר
המפריד בין חיים ומוות

סוף שרוף, מחסום של פית
מפרידים בינינו ובין הימים
והשעות האחרונות
לפני

גם אם נתגעגע
אפילו בדמיון לא נחזור לשם
ולא נשאל מה אילו

כי המזל עיוור
ומי יבטיח
שנעבור את המיצר שוב
אל הצד הזה

קרואה אחדת או יותר:

מגש הכסף // נתן אלתרמן

והארץ תשקט, עין שמים אודמת
תעמם לאטה על גבולות עשנים
ואמה תעמד, קרועת-לב, אף נושמת
לקבל את הנס, האחד אין שני.

היא לטקס תכונן, היא תקום למוול סהר
ועמדה טרם יום עוטה חג ואימה -
אז מנגד יצאו נערה ונער
ואט-אט יצעדו הם אל מול האמה

לובשי חול וחרג וכבדי נעלים
בנתיב יעלו הם הלה והחרש,
לא החליפו בגדים, לא מחו עוד במים,
את עקבות יום הפךרר וליל קו-האש.

עיפים עד אין קץ, נזירים ממרגע
ונוטפים טללי נעורים עבריים...
הם השנים יגשו ועמדו לבלי נע,
ואין אות אם חיים הם או ירויים.

אז תשא אל האמה שטופת דמע וקסם
ואמרה: מי אתם? והשנים שוקטים
יענו לה: אנחנו מגש הכסף
שעליו לה נתנה מדינת-היהודים!

כה יאמרו ונפלו לרגלה עוטפי-צל
והשאר יספר בתולדות-ישראל...

(1947)

מצרים // נורית זרחי

התודעה נחצתה לשנים. הופ
יבשה!

באחת התנפץ החזון
נאטמה השקיפות, נבלעה
המצולה.

שתוי מרביצי כח, חדל הרך
בלוע. אותיות הקמלה

נפנפו 'אחרית' -
צדפות כסו על עפעפינו
ופתאם הקצנו.

הנה, אנשים, מאפסיו המודחים
חוזר הים, נטבע או
נצלנו.

קרואה:

עץ מבארי // אוריין צ'פלין

עץ אֶחָד בְּקִיבוץ בְּאֵרֵי
בְּבוֹקֶר ה-7 לְאוֹקְטוֹבֶר
כָּבֵר לֹא רָצָה לְהִיּוֹת עֵץ
בְּמִקוֹם בּוֹ לֹא נוֹתֵר אֶת מִי לְהֶצֵּל.

עץ אֶחָד בְּקִיבוץ בְּאֵרֵי
שָׁמַע יוֹתֵר מִיַּדִּי
וְלֹא יָכוֹל הָיָה
לְבְרוּחַ מִרִּיחוֹת.

שׁוֹרְשָׁיו עָצְרוּ נְשִׁימָתָם,
עֲנַפָּיו רָעְדוּ
עָלְיוֹ נָשְׂרוּ מִכִּי
לִיבוֹ נֶחֱמַץ

נֶחֱרַץ
נֶכְמַר
נֶכְרַת
נֶגְדָם,
נָדָם.

עץ אֶחָד בְּקִיבוץ בְּאֵרֵי
בְּבוֹקֶר ה-7 לְאוֹקְטוֹבֶר
כָּבֵר לֹא רָצָה לְהִיּוֹת עֵץ
בְּמִקוֹם בּוֹ לֹא נוֹתֵר אֶת מִי לְהֶצֵּל.

עץ אֶחָד בְּקִיבוץ בְּאֵרֵי
בִּיקֵשׁ לְהִיּוֹת סִפְסָל,
אוֹלֵי מִיִּשְׁהוּ יָשׁוּב,
אוֹלֵי יִרְצָה לְשַׁבֵּת.

בְּחֶרְבֵּן קִיבוץ בְּאֵרֵי
גַּם עֵצִים לֹא יְכוּלִים לְעִמּוֹד.

(נובמבר 2023)

7 באוקטובר 2023 // זויה צ'רקסקי

וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים...

קרוא.ה:

"וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים...
וְכָתַתּוּ חֲרָבוֹתֶם לְאֵתִים וְחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמִזְמָרוֹת
לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חָרֵב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה"
(לפי: ישעיהו ב' 4-2 = מיכה ד' 3-1)

קרוא.ה:

פַּעַם תִּהְיֶה אֲהַבָּה גְדוֹלָה // יהודית כפרי

פַּעַם תִּהְיֶה אֲהַבָּה גְדוֹלָה כְּאֲהַבַת הַגֶּשֶׁם
הַמּוֹחֶה אֶת הַגְּבוּלוֹת, הַצּוֹמֵחַ
בְּכָל שְׁבִילֵי הַמְזֻרָח הַתִּיכוֹן. וְאֲנִי נֹכְתֶת לְשָׁלוֹם
אֶת כָּל מִילוֹת הַמְלָחָמָה.

(לבקשת המשוררת, השיר מסתיים במילים "את כל מילות המלחמה", במקום במילים "את כל מילות השנאה" שבנוסח המקורי)

קרוא.ה:

כוס ברכה // עמוס עוז

נָרִים כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה
לְשָׁלוֹם - וְלֹא לְמִלְחָמָה,
לְמַחְרָשָׁה - וְלֹא לְחָרֵב,
לְנִטְיָעָה - וְלֹא לְעִקְיָרָה.

כִּי גְדוֹלָה הָאֲדָמָה וּפְתוּחָה,
וְכָל בְּנֵי אָדָם בְּנִיָּהּ.

קרוא.ה:

וְכָל בְּנוֹת חָוָה - בְּנוֹתֶיהָ!

(הגדת חולדה 1960)

כולנו נרים כוס ונברך:

לשלום ולביטחון, לנו ולעולם כולו!

(שת"י כוס שלישית)

צילום: גיא שרי

צילום: גיא שרי

**לדמוקרטיה, לשוויון
ולאהבה**

כוס רביעית

עורכת:

כוס רביעית נישא לדמוקרטיה, לשוויון ולאהבה

קרואה:

תחי הדמוקרטיה // נתן אלתרמן

תְּחִי, הַמְּכַלֶּמָה אֶת מְלַעֲיָגֶיךָ!
תְּחִי, הַתְּקִיפָה בַּתְּקִיפוֹת!
תְּחִי, הַמְּחַלֶּפֶה אֶת מְנַהֲיָגֶיךָ
לְעֵין הַכֹּל, כְּצֶרֶךְ הַתְּקוּפוֹת!

לְמִשְׁטָרִים שֶׁהִתְיַמְרוּ לְרִשְׁתָּ,
נוֹתְנֵת הַיָּא שְׁעוֹר עַד שְׁנוֹת-מֵאָה.
תְּחִי הָרוּחַ הַבְּלִתִּי-נִכְבְּשֵׁת
אֲשֶׁר קוֹרְאִים לָהּ חֹפֶשׁ-הַדְּעָה!

חסימת נתיבי איילון, יום שיבוש. בקדמת התמונה: יניב סגל // צילום: ELAN

צילום: רן דמבו

והיא שעמדה // בעז טרסי

הַלִּילָה הַזֶּה כְּמוֹ בְּכָל הַלִּילוֹת
אֲנִי מִפְטִירִין אֶפִּיקוֹמְנִים כֶּה הַרְבֵּה
עַד לֹא יִדְעָה הַנֶּפֶשׁ נִפְשָׁה.

וְהַלִּילָה הַזֶּה כְּמוֹ בְּכָל הַלִּילוֹת
לֹא יָבוֹא כָּל דְּצָרֶיךָ
כִּי קִמְלָה זֶה מִכְּבָר
נִשְׁמָתוֹ, כִּי יִסְכִּין –
לֹא יָבוֹא לֹא יִמְצָא לֹא יִרְאֶה
בֵּין יוֹשְׁבֵינִי וּמִסְבִּין.

וּבִיּוֹם הַקָּרֵב הַהוּא
אֲשֶׁר הוּא גַם יוֹם וְגַם לַיְלָה
כְּמוֹ בְּכָל הַיָּמִים נִצְפָּה גְּאֻלָּה
וְכִמוֹ בְּכָל הַיָּמִים
לֹא כָּאֵז, לֹא כַּעַת
לֹא עֲתִיד כִּי יָבוֹא רְמִיָּה.

וְהַלִּילָה הַזֶּה שְׁבֹכָל הַלִּילוֹת
מִסְבִּינוּ עֲדַת רְשָׁעִים,
לֹו הָיָה הַבֵּן הַחֹכֵם –
אֵלוֹ הֵגַן בְּעַדְנוּ וְהִסֵּר מֵעֲלֵינוּ
פִּשְׁעֵי עוֹנוֹת
כִּי הִקְשִׁיתֶם לְבָכֶם כְּלָבוֹ שֶׁל פְּרַעָה
לֹא הָיִינוּ גְּבַבַת נִגְאָלִים.

וְזֶה שְׁאִינוּ יוֹדֵעַ –
הָאֵם תִּמְאָס שְׁתִּיקָתוֹ
וּלְפִתַּע יָקוּם לְכָלוֹת
כּוֹס אַחַת עַד עַדִּי רְבִיעִית
וְיִטִּיחַ כְּפוֹ בְּמַפְּתַת הַשְּׁלָחַן
וְיִקְצֹר בְּרִנָּה
אֶת שְׁלֹא לְעַדוֹת
וְיִהִין אֵז לְשָׂאֵל
אֶת אֲשֶׁר כָּבַר הוֹשֵׁב
אִם אֶכֶן יִצְאֵנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵרוֹת

בעז טרסי, יליד קיבוץ החותרים, הוא מלחין ומוסיקולוג, משמש כפרופסור למוסיקה ומדעי היהדות בבית המדרש ללימודי היהדות בניו יורק (JTS) ובמרכז לחקר המוזיקה היהודית בירושלים. ספר שיריו "יד אחת החלה רושמת" יצא בהוצאת פרדס בשנת 2021.

מגילת העצמאות וחוק יסוד כבוד האדם וחירותו

עורכת: נקרא קטעים ממגילת העצמאות

קרואה:

מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתה על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

קרואה:

אנו קוראים - גם בתוך התקפת-הדמים הנערכת עלינו זה חדשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבנין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

קרואה:

אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקידמת המזרח התיכון כולו.

עורכת: נמשיך בחוק יסוד כבוד האדם וחירותו

קרואה: זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.

לא אֵל לא מלך // יהושע סובול מתוך המחזה "עד קצות הפחד"

מאפרו הוא קם	עם הסבל	לא אֵל
המוכה בעמים	עם הספר	לא מלך
עם קדומים	הנבחר	לא מנהיג
קם מתנער	משחץ מנהיגיו	לא שר
מזוהמת ימים	נותר	ולא רב
של רהב ומירמה	עפר ואפר	ישיבו לו את חייו
הונאה ותעתוע	לא אֵל	לעם המתבוסס
העם חוזר	לא מלך	בים דמיו
בלב קרוע	לא מנהיג	לא מדגל מתנוסס
ומגלה	לא שר	ידלה כוחו
את עוצמתו	ולא רב	לא מרהב
ואת כוחו	יביאו לו מזור	לשונות שריו
ידלה ויעלה	את כוחו הוא יאזור	פצוע ומדמם
מדם חייו	מתוך הלהט	העם דולה כוחו
מעומק נשמתו	הבוער בעצמיו	מתוך קרביו
	מתוך פצעיו	עם קדומים
	ייעורו בו חייו	עם מוכה
		בעמים

אירוע חתימה על מגילת העצמאות (2023), רחבת הבימה // צילום: ELAN

אפיקומן, הלל, שתיית כוס רביעית

עורכת: מוציא מצה -

ניטול מצה (לוקחת המצה שלפניוה)

עורכת: רחצה -

נרחץ ידיים

עורכת: פורך -

נכרוך מן המצה עם חזרת וחרוסת (אכילת מצה, חזרת וחרוסת)

עורכת: מרור -

ניקח החזרת והחרוסת

עורכת: במקום זה נהוג לאכול את הארוחה ורק אז להמשיך, אבל לנוחות הציבור נסיים ברצף את ההגדה ואזנאכל. ובכן:

פּרָךְ -

נרחץ ידיים

צפון - נאכל האפיקומן!

(מוציאה האפיקומן ומחלקת למסובים. אם נעלם האפיקומן בידי הטף, מתקיים משא ומתן עם ההורים על התנאים להחזרתו; יש לסכם מראש מסגרת למו"מ... אכילת האפיקומן)

קרואה: נברך על הגפן ועל פרי הגפן, ועל ארץ חמדה, טובה ורחבה, לאכול מפריה ולשבוע מטובה. נברך על אשר נגאלנו והגענו ללילה זה, לשמוח ולגיל ולהיסב בו יחד. כן נגיע למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו בשלום, שְׁמֵחוֹת בבניין וששים בעבודה, ונשיר שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו. (מהגדת הקיבוץ הארצי)

קרואה: הַלֵּל - לא "שפוך חמתך", כי אם "שים שלום"

קרואה: שים שלום ופרוש סוכת שלום על ישראל ועל העולם כולו. כִּי זָרַע הַשְּׁלוֹם, הַגִּפְּן תִּתֵּן פְּרִיָּה וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְהַשָּׂמִים יִתְּנוּ טָלָם. (מתפילת ראש השנה, לפי זכריה ח' 12)

טריפטיכון // ירון אביטוב

א

"פֶּסַח, מִצָּה וּמְרוֹר" בְּרַךְ אָבִי בְּלִיל הַפֶּסַח.

פֶּסַח אֵינֶנִּי יְכוּל לְחַגֵּג בְּמָקוֹם מוֹשְׁבִי,

שְׁהִי אֵין לִי עִם מִי.

וְגַם מִצָּה לֹא נִתֵּן לְהַשִּׁיג.

אךְ מְרוֹר יֵשׁ לִי, כְּמִדְמָה, בְּשִׁפְעַ,

בְּכָל פֶּעַם שְׁאֵנִי קוֹרֵא

אֶת הַחֲדָשׁוֹת הַמְּגִיעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל.

ב

הַהֲגָדָה עַל הַיְצִיאָה מֵעֶזְרָה

עֲדִין מְחַכָּה שְׁיִהְיֶה מִי שְׁיִכְתֹּב אוֹתָהּ,

אךְ נִרְאָה שֶׁזֶה לֹא יִקְרָה

בְּלִיל הַפֶּסַח הַקָּרוֹב.

מִמְצָרִים כָּבֵד יִצְאֵנוּ

לִפְנֵי אֱלֹפֵי שָׁנִים.

מֵעֶזְרָה נִרְאָה שְׁכֹבֵר לֹא נִצָּא לְעוֹלָם,

אֶלָּא אִם כֵּן יִהְיֶה מִי

שְׁיִכְתֹּב הַגָּדָה גַּם עָלֶיָּהּ.

ג

אֵלוֹ שְׁבַעֲהָ בְּאוֹקְטוֹבֵר

הָיָה מִתְרַחֵשׁ בְּשִׁבְעֵי שָׁל פֶּסַח,

בְּמָקוֹם בְּשִׁמְחַת תּוֹרָה,

אוֹלֵי הָיָה קֵל יוֹתֵר לְצֹאת

לֹא רַק מִמְצָרִים

אֶלָּא גַּם מֵעֶזְרָה.

ירון אביטוב, יליד חיפה. סופר, במאי סרטי תעודה, משורר ומבקר ספרות. פרסם שנים עשר ספרים בעברית, ובהם "פתק מאמא" ו"הסתכלות", ותריסר ספרים בספרדית. ביים חמישה סרטי תעודה בשפה הספרדית, רובם עוסקים בתולדות האנוסים.

בדרך להפגנה בתל אביב // צילום: ELAN

"אין דמוקרטיה ניתנת למדינה על מגש של כסף"

קרוא.ה:

וְגַר זָאב עִם כֶּבֶשׂ וְנֹמֵר עִם גְּדִי יִרְבֹּץ וְעֵגֶל וְכִפִּיר וּמְרִיא יִחַדּוּ וְנִעַר קִטָּן נִהַג בָּם: וּפְרָה וְדֹב תִּרְעִינָה, יִחַדּוּ יִרְבְּצוּ יִלְדִיָּהוּ וְאַרְיֵה כִּבְקָר יֵאָכֵל תְּבֹן: וְשַׁעֲשַׁע יֹנֵק עַל חֹר פָּתָן, וְעַל מְאוּרַת צְפָעוֹנִי גָמוּל יָדוּ הָדָה: לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכֹל הָר קִדְשֵׁי כִּי מִלְּאָה הָאָרֶץ יִדְעָה כִּמְיָם לַיָּם מְכַסִּים: (לפי ישעיהו יא 6-9)

קרוא.ה: כוס ברכה נישא לנו ולבנותינו ולבנינו ולכל מעשה ידינו, לפרי האדמה ולתנובת האדם, ליום העמל ולחיי האחוה, לשוויון ערך האדם ולחרות רוחו.

עורכת: נְרֻצָּה - חסל סידור פסח כהלכתו, ככל משפטו וחוקתו.

קרוא.ה: לו נזכה לערכו יחדיו בשנה הבאה - עוד לא אבדה תקוותנו!

עורכת: נמזוג היין לכוס רביעית.

קרוא.ה:

כוס ברכה // עמוס עוז

נָרִים כּוֹס נֶשֶׁל בְּרִכַּת אֶהְבָּה וְאַחֶה. כִּי הָאוֹהֲבִים
מִי יִתֵּן וְנִבְוָאָה בְּסוֹד אֶהְבָּה וְאַחֶה, הִמָּה הָאֶהוּבִים.
לְחַיִּים, רַעִים, לְחַיִּים! לְחַיִּים!
(הגדת חולדה 1960)

כולנו נרים כוס ונברך:

לדמוקרטיה, לשוויון ולאהבה!

(שתיית כוס רביעית)

שועל אדום // סופי ברזון-מקאי

סעודת החג | כוסו של אליהו | שירי החג

עורכת:

שוֹלֶחַן עוֹזֵר - נאכל את סעודת החג. אחריה - כוסו של אליהו.

כוסו של
אליהו
(בתום הסעודה)

סעודת
החג

עורכת:

נמזוג היין לכוסו של אליהו, ולכוסותינו.
נרים את הכוסות.
נפתח את הדלת ונמתין לקראת שתיית הכוס.

שירה

אליהו הנביא, אליהו התשבי, אליהו הגלעדי
במהרה יבוא אלינו ואיתו את השלום יביא { 2x

(בשלב זה אפשר לכבות את האור ו"אליהו" יגיע,
שתה את כוסו, יעבור בין הילדים וכולי, ולבסוף יסגור את הדלת).
(שתיית כוס חמישית - כוסו של אליהו)

צילום: אהרן דנור

צילום: דנה רעני

התקווה (מיצג) // הילה גילי
צילום: ידין גלעדי

צילום: אהרן דנור

דנה שניידר

חלומות חדשים

המדינה מתה.
האיידאולוגיות?
מתו כבר מזמן
לא נותר עוד דבר מעלינו
רק אנחנו כאן
בין אדמה חרבה ושמים שחרים
בין קשת מתעטעת ועננים נמוגים
אתה אדם ואני חוה
בוא נצור
חלומות חדשים.

הקץ לנחמות

רצינו להתהלך לאט בחולות
פשטנו מדים, תלינו בין חצרות
נשמנו עמק את כל החלומות
אהבנו בלילות בקולי קולות
ברחמנו התערסלו כבר תינוקות
ידענו בלבנו את כל התקוות
חשבנו שהגיע הסוף למלחמות

ויהי סתו

ויהי חרף

ויהי אביב

והקץ לנחמות.

לחרמון לא איכפת

לחרמון לא אכפת
מאיזה דגם או צד
דורסות בו נעלי צבא
לחרמון לא אכפת
איזו שפה מתגלגלת
בין משעוליו
תלוליות שלג נחות בין סלעיו
וזריחה עולה ושקיעה יורדת
והקר אותו הר
פראי נעורים חורצים בו
את לשון התורה
ממרחק מואזין מאגף איזה צדק
לחרמון לא אכפת
מי נמצא בפסגה.

דנה שניידר, כותבת ומרצה. מחברת הספרים:
"לא יכול לאהוב יותר", "גרעין אדום" ו"לונדון,
חכי לי!". ילידת תל אביב, בוגרת תואר
ראשון ביחסים בינלאומיים ומזרח אסיה
מהאוניברסיטה העברית בירושלים, ותואר
שני ביחסים בינלאומיים מהמכון ללימודי
דמוקרטיה, אוניברסיטת וסטמינסטר, לונדון.

צילום: דנה רעני

צילום: דנה רעני

חד גדיא // רונית בכר שחר

מכיון שרוסיה תמכה באיראן
 שתומכת במיליונים בהמאס
 שתומך בהשמדת העם היהודי
 ולכן תמך בביבי
 שנתמך על ידי עוורים ובורים
 שתומכים בבוגד ורוצח חטופים
 אך אינם תומכים במשפחות החטופים
 שתומכות כעת בטראמפ
 ולפני כן תמכו בשלום
 שאף אחד לא תומך בו כמעט כעת,
 אך תומכים בקדוש ברוך הוא אשר
 פסח על בתי בני ישראל במצרים
 בנגפו את מצרים ואת
 בתינו לא הציל,
 חד גדיא, חד גדיא.

תראה, עולם.
 אתה חייב למצא לי מסננת
 שתברור בין תבן לכה,
 בין עקר לתפל,
 כי איני תומכת באשה
 שתמכה במיליארדים בנשיא ארצות הברית
 שתומך בעסקת חטופים
 שאביו תמך בנאצים
 שתומכים בבנו כעת
 שתומך בביבי
 שאינו תומך בעמו,
 שתומך בהמשך לחימה
 שאינו תומך בעצתים
 שתומכים במי שנשאר להם לתמוך.

רונית בכר שחר היא משוררת וממקימי בית הספר הפתוח הדמוקרטי בתל אביב. מתגוררת כיום בפלורידה. היא בת הדור השני לשואה וחלק גדול מפתביה עוסק בחוויה זו. ספר שיריה הראשון 'אמא' ראה אור בהוצאת 'עם עובד' בינואר 2017 וזכה למימון של מפעל הפיס. ספר שיריה השני 'בדין ודברים' יצא בהוצאת פרדס ב-2023. שיריה פורסמו בכתבי עת רבים בארץ ואוסף משיריה המתורגמים לאנגלית הופיע במגזין הספרות והשירה של אוניברסיטת סטאנפורד ב-2018.

דימוי: איריס אפק

צילום: רן דמבו

צילום: אורנה נאור

נפורה // אסנת לב ארי

פָּתַח לִךְ שֶׁעַר בְּעֵת נִעִילַת שֶׁעַר
וּתְבִיא אֶתְךָ אֶת כָּל הָעוֹלָם וְאַשְׁתּוֹ וְאַחֹתוֹ
וְכָל הַיְלָדִים שְׂיֵהִיו לְךָ וְלָהֶן וְלִכְלָם שִׁבְעָה דוֹרוֹת קְדִימָה.
וּתַעֲמֵד בְּפֶתַח הַשֶּׁעַר
וְלֹא תִנְעַל
וְלֹא תִחַמַּק מִהַמְּכָה שְׁמִגְיָעָה לְךָ
וְלֹא תַעֲזֹב אֶת הַשֶּׁעַר
וְלֹא יִירֶשׁ זָרְעֶךָ אֶת שֶׁעַר אוֹיְבֶיךָ
וְלֹא תִמְצָא דִרְכֶךָ חֲזָרָה
אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר רָאִיתָ
בְּעֵינֵי רוּחֶךָ
כִּי הַמְּקוֹם הַהוּא לֹא קַיָּם.
אֲפֹלוּ הַחוֹל אֲשֶׁר עַל שַׁפְּת הַיָּם,
וְכָל כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם יוֹדְעִים אֶת זֶה.

אסנת לב ארי – בת 47, נשואה + 2. ילידת תל אביב, וזה כחמש עשרה שנים תושבת חוקוק, בקהילה יוצרת העוסקת בתרבות, חינוך וסביבה. עובדת סוציאלית קלינית ופסיכותרפיסטית יונגיאנית וגופנית, מנחת טקסי אבל אפריקאים קהילתיים ועוד. ספר שיריה הראשון, "האדמה בקרקעית ליבך", ראה אור בעריכת יונית נעמן בהוצאת לוקוס (2024).

פסח 2025 // שירה בז

אֲזַ מַה הַשְּׁתַנָּה לָנוּ, מַה הַשְּׁתַנָּה?
אוֹתוֹ חֲמָאס, אוֹתָהּ מִמְשָׁלָה
וְאוֹתוֹ אֶחָד בְּרֵאשָׁה.
אֲזַ מַה הַשְּׁתַנָּה לָנוּ, מַה הַשְּׁתַנָּה?
אוֹתוֹ חִיזְבָּאלְלָה, אוֹתָהּ מִמְשָׁלָה
וְאוֹתוֹ אֶחָד בְּרֵאשָׁה.
אֲזַ מַה הַשְּׁתַנָּה לָנוּ, מַה הַשְּׁתַנָּה?
אוֹתָהּ אִירָאן, אוֹתָהּ מִמְשָׁלָה
וְאוֹתוֹ אֶחָד בְּרֵאשָׁה.
אֲזַ מַה הַשְּׁתַנָּה לָנוּ, מַה הַשְּׁתַנָּה?
נוֹסְפוּ מְשַׁקְעִים שֶׁל כָּאֵב וְיֹאוֹשׁ,
חֲסָר אוֹנִים וְאֵי וְדָאוֹת,
בְּדִידוֹת וּפְלִיטוֹת,
גְלוֹת וְאַבְלוֹת
הַסּוֹתְמִים אֶת עוֹרְקֵי הַלֵּב וְהָעוֹלָם
שֶׁנִּדְרָשׁ לְהִרְבֶּה יוֹתֵר עֲזָרָה
בְּהַפְעֵלַת כָּל פְּעִימָה, שְׁתַּזְרִים
מַה שֶׁנִּדְרָשׁ כְּדִי לְשַׁמֵּר עַל חַיּוֹת,
לִיצֵר פְּעֵלָה וְתַנּוּעָה.
עוֹד לֹא הִמְצִיאוּ גְלוּלָה
הַמוֹנַעַת מְשַׁקְעִים כְּאֵלָה
וְיִכּוּלָה לִיצֵר מַעֲנָה אַחַר
לְשִׁאֵלָה מַה הַשְּׁתַנָּה לָנוּ,
מַה הַשְּׁתַנָּה.

שירה בז, בת וחברת קיבוץ משמר העמק, נשואה ואם לשלושה, פסיכותרפיסטית, פעילה חברתית. ספר שיריה הראשון ראה אור בהוצאת "אוריון" בשנת 2024.

ציון // טל ניצן

בגרון החרוק ברגלים בוססות בקצף התבוסה
את למדה –
בקרקעית, בשך הנפילה
כל סופעולם מסתיר מתחת למעילו
עוד סופעולם

השכחה תמיד תקרץ
מעבר לסורגי החלודה והחידה הרשעה
העקרה מפתרון
לא תקבה מאחורי השמורות
כך המצח ימשיך וינגח בבטון
גם בחלום

(אתרי בניה מתגלגלים בעיי חרבות וחוזר חלילה
מרישי פלסטיק מבצרים מרפסות צונחות
צאלונים נקרשים
בצהרים הכופים עלם על רב היום
המלה צאלון מתהפכת בקלון בכליון באבדון
חשכה לחה יורדת על הצמת המר
על אלף גרונות חרוכים
לא תעזי לחבק את הנערה היושבת על האספלט ובוכה
ולעולם בכיס התעודה אם תתבקשי
אל בית המעצר)

תקיצי כפופה על החול יורקת מי מלח ומרה
דומה – פטורה מעל הזכרון והאשם
תגלי שנעקרת מבלי להעקר
עודך שוקעת באותם מים עצמם.

טל ניצן היא משוררת, סופרת, מתרגמת ועורכת. שיר זה הוא מתוך ספר שיריה השמיני, "היער שבדינו", שראה אור לא מכבר בהוצאת "מקום לשירה" (2025).

הגר // בן שמואלי

ואהבת את הגר, כי גר היית בארץ מצרים
והגר היתה לך אם מאמצת במולדת מקללת.
וירקת עליה, ברגע שיצאת את מצרים
ורצחת את הגר שבקש לחיות בתוכך.
ודחית את הגר, כשבקשה לחיות עמך
שנים רבות לאחר אותה יריקה.

ושנאת את הגר במותו יותר מאשר בחייו
משום שרוחו רדפה את שנתך.
וטבחת בכל אשה שהזכירה לך את הגר
וירקה את הדם על בגדיך.
ואהבת את עצמך, כי במצרים
שנאת את חייך העלובים.
והיית מכרח לפצות מאד.

בן שמואלי, יליד 1991. בוגר תואר ראשון בספרות מאוניברסיטה הפתוחה ותואר שני בהיסטוריה עתיקה מאוניברסיטת חיפה. כותב, סטודנט ומורה. עד כה ראו אור שני ספרי שירה משלו: "אז מספיק" (הוצאת פרדס, 2016) ו"אמנות השימור העצמי" (הוצאת אוריון, 2020).

צילום: אורנה נאור

שבעה באוקטובר: טקסטים ודימויים

כוס היגון כיסא הכבוד ונדודי אליהו // חגיגה פדיה

מרץ 2024

מזמור ק"ז בתהילים הוא מזמור שחכמים הגדירו בו מבניות של 4 שחייבים להודות, 4 דפוסי סבל והינצלות ופדות מסבל זה: "תָּעוּ בַמִּדְבָּר, בְּיַשִּׁימוֹן דָּרְךְ; (ד-ה); "יִשְׁבִּי חֶשֶׁךְ וְצִלְמוֹת אֲסִירֵי עֵינַי וּבְרָזֶל" (י); "וַיִּגְיַעוּ עַד-שַׁעְרֵי מִקְוֵת (יח); "יִוְרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיּוֹת [...] בְּמִים רַבִּים. יַעֲלוּ שְׁמַיִם, יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת" (כג-כז). ארבעה סוגי סבל: תעייה במבוכי המדבר, שבי בכלא, חולי-רעב, הילכדות בלב ים סועה. ארבעה אלה בצאתם מן המצר חייבים להודות וכך חוזר הפסוק בריתמוס קבוע כשהם משבחים על החסד: "הִדּוּ לַיהוָה כִּי-טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ".

המחזור הספרדי קישר מזמור זה לחג הפסח, והוא חובר לכל תבנית המרובעים המאפיינת את ההגדה: 4 כוסות, 4 בנים, 4 קושיות. המחזור האשכנזי ובפרט החסידי על פי מנהגי האר"י מקשר את המזמור לכל ערב שבת. מזמור זה צופן בתוכו סיפור מיתי-קוסמי עצום של ירידה אל השאול. על פי הנרטיב המיתי שמעמיד האר"י, ההילכדות האמיתית של "אסירי עוני וברזל" היא הילכדות ניצוצות הנשמות שנפלו בזמן שבירת הכלים, ומוסיפים ונופלים לאורך ההיסטוריה אל השאול. ימות השבוע ושבת וכן כלל השנה ופסח מקיימים ריתמוס ריטואלי של גלות וגאולה, ולפיכך אלו המועדים לשבח על הישועה והפדות שבהינצלות מן השאול.

הנרטיב המיסטי מוסיף ומספר שהמנהיג הרוחני / המורה המרפא מסוגל לערוך מעין ריטואל של ירידה אל השאול, בכדי לפדות עמו ניצוצות הלכודים שם.

ב-710 נפרעו חלקי העם ונקטע גופו ונשברו רסיסי נשמתו. השבויים הם בחינת רפ"ח ניצוצות (מספר מקודד שהציב האר"י למניין הניצוצות שנשבו בתהום רבה עם שבירת הכלים), בחינת הפרח השחור הממתין עתה מתחת לפני האדמה לפדותו ולגאולתו. אסירי עוני וברזל, ובאפלת המחילות יושבי חושך וצלמוות. לא מטאפורה, לא דימוי, לא נרטיב קוסמי, מציאות קונקרטיה פשוטה וברורה: 134 שבויים ושבויים נכון להיום ואין יודע כמה מהם מתים וכמה מהם חיים. אנו מסתובבים תחת פני השמש בעודנו שבעים ורוויים במים זכים בעוד אחים ואחיות יושבי עוני וברזל נתונים לרעב חולי ומחסור בתוך עיר מופצצת שתושביה האשמים וגם

החפים מפשע נתונים לרעב אף הם. חלק מהחטופים אולי קבורים תחת הריסות; חלקם נרצחו או יצאה נשמתם ברעב בחולי או בחוסר אויר צח ותרופות; חלקם וחלקן מעונים ביד גסה. ארבע כוסות: כוס היגון כוס התרעלה כוס המוות וכוס הייסורים. על כל החורבן הזה משקיפה מתוך הלילה צפור מדברית, כוס החורבות. עיניה הגדולות כשתי כוסות מתרחבות ונפערות בתדהמה ככל שניצוצות אדם הולכים ונופלים אל השאול. "כִּי-אֶפֶר כְּלָחֶם אֶכְלֹתִי וְשִׁקְוִי בְּבִכֵי מִסְכָּתִי" (תהלים קב, י). נזכרת אני בתפילת הסבא רבא שלי (אסירי התקוה) שחיבר ב-1942 בה הוא מתחנן על שיחרור הנשמות הבלועות. את התפילה אמר מתפלש בעפר לאחר שמזג דמעותיו לתוך כוס ושתי אותן בכדי להזדהות עם אסירי השבי החולי הרעב לכודי תהום.

יכולתו העילאית ביותר של אליהו הייתה יכולת ההשבה. בקהילה השומרת על לכידותה וחוסנה, מחויבות הברית הגורל והיעוד היא להשיב אליה את חלקיה באובדנם. זוהי גם המחויבות לפדיון שבויים. שבוי הוא אדם המבקש להיות מושב. מוחזר. לא רק קולו של השבוי דורש זאת אלא הקול האלוהי הקטגורי המצווה מצווה על פדיון שבויים. הצימאון והרעב החסר והגעגוע צריך להיות מנת חלקנו היומיומית, קובעת התרעלה, עד נגיע ונסלול נתיב מתוך השאול אל השיבה.

מלבד קרובי החטופים והתומכים בהם, הנושאים את נטל קרוביהם הנעדרים מהם ונטל זעקתם אל דומי להם, אין במרחב מנהיג הלוקח על עצמו את תפקיד ההשבה, את הנטל הקשה של הירידה אל השאול את החובה לדבר עם האויבים והרוצחים בכדי להשיב את ניצוצותינו ורסיסי האור של גופנו הקולקטיבי הביתה. אין לנו מורה אמיתי כאלהו המשיב בנים לאבותם ואבות לבניהם, אימהות לילדיהן ואימהות עם ילדיהן. אליהו, בחלק מן המיתוסים והנרטיבים, הפך להיות יהודי נודד לא פחות מן המשיח. גם הוא חי לאורך כל ההיסטוריה כמעין דמות נצח משוטטת בשולי הדרכים, המתגלה באופן אגדי כדי להשיב זה לזה חלקים אבודים: בעל ורעה מתקוטטים, יהודי ללא קמח למצות; הוא מגלם את החיים הפשוטים שללא אמונה והשבה רגע-רגע לא ייכוננו כלל.

אחד המיתוסים היהודים מספר על כיסא הכבוד כתיבת נשמות, כאוצר ממנו פורחות הנשמות. הפוסטרים והפלקטים של תמונות הנעדרים זה מכבר הפכו ליריעת הצער בה מתבונן האל עת הוא מזיל שתי דמעות לים הגדול בבכיו על חורבן ביתו. לא רק חורבן הבית הממשי אלא חורבן ערכי. אנו משתוקקים לראות את האנשים החיים הנפדים משביים וחוזרים לשבת על הכיסא. הכיסא הריק הממתין להם. רגע של פדות והרמת כוס ישועות. רגע שלעולם כבר יהיה מהול בטעם הרעל והכאב של כל אלה שאבדו ושאיבדנו בדרך אל השיבה המיוחלת.

ומה יהיו פני הדברים? כמה משבוינו עודם בין החיים? איך הם אסירי עוני וברזל אסירי תקווה אנו והם? כמה נקברו כמה יתקבעו בזיכרון

הקולקטיבי כנעדרים נצחיים? משום שלא ישובו עוד? על כמה מהם תצמחנה אגדות ותסופרנה הגדות כאב לבן היחיד שנשאר מן הטבח? לעדים? לשארית הפליטה? הנה הנם אבודים מסוף ברור ובהיר משוטטים במרחבי אין קץ דוגמת אליהו שהיה ליהודי נודד ובוכה בעוני, אליהו איננו חושש והוא משוטט גם בתוך רצועת עזה, מנסה לדבר ולעדכן אותנו על התהליכים השלמים שאפשרות של חירות ופדיון בצידם. כל אחד מן השבויים עכשיו בחינת אסיר תקווה, בחינת הנעדר ובחינת אליהו שאינו אלא יהודי נודד. כל אחד מהם הוא המשיח שלנו תועה בשולי הדרכים וחלומו הוא פיוס וזעקתו היא שיבה והשבה. "שבו לביצרון לכודים אסירי התקוה". **ליבי לא יזרח ואנכי לא בסוף מערב הבן האובד לא שב איך אטעמה את אשר אוכל ואיך יערב.**

תנשמת לבנה // סופי ברזון-מקאי

בתו של משה לוטם, הגר ברודץ' מכפר עזה, נחטפה עם ילדיה לעזה ב-7 באוקטובר 2023, ועימם אביגיל, בתם של השכנים שנרצחו, סמדר ורועי עידן (צלם העיתונות). באותה עת בעלה, אביחי ברודץ', לחם בגבורה ונפצע בקרב על הקיבוץ. שבוע לאחר מכן פתח אביחי בשביתת שבת מול הקריה בתל אביב, ובעקבותיה הוקם המאהל בכיכר החטופים.ות. ב-26 בנובמבר שוחררו הגר והילדים מהשבי.

תארו לעצמכם שבוקר אחד אתם מקבלים את ההודעה הנוראה שהבת שלכם ושלושת ילדיה נחטפו לעזה. בטח הייתם מרגישים שעולמכם חרב עליכם. כשהמשפחה שלי קיבלה את הבשורה הזו, זו הייתה בשורה משמחת ומלאת תקווה.

אזעקות ה"צבע אדום" ופיצוצי הטילים והיירוטים ב-06:30 בשבעה באוקטובר לא הוציאו אותנו, סניף המשפחה שבקיבוץ גבולות, משלוותנו. חשבנו שזה עוד אחד מאותם "סבבים" רועשים שמיד יחלפו.

דקות אחדות אחרי כבר היה ברור שהסיפור אחר. אצל יערה, הבת שלנו בתלמי יוסף, הכול היה בסדר, כך כתבה בקבוצת הווצאפ המשפחתית. "גם אצלנו הכול בסדר" כתבה לנו הגר מכפר עזה כאשר עוד לפני השעה שבע כבר הייתה אצלה בממ"ד גם הילדה אביגיל עידן. הדיווחים שהכול בסדר פסקו כאשר הקשר עם כפר עזה נותק.

אולי זו דרך הטבע, אבל במשך מספר שעות סיפרנו לעצמנו שזו בטח הפסקת חשמל, בעיית תקשורת, משהו מאלה. שום דבר לא הכין אותנו לבשורות הבאות.

לקראת הערב הסתבר לנו שכבר ב-11 הגר שלחה הודעה לאביחי שהמחבלים אצלם בבית. אביחי כבר היה פצוע אחרי שניהל קרב מול מחבלים באזור אחר של הקיבוץ.

עולמנו חרב עלינו. גורלם של הגר, עפרני, יובל ואוריה היה אחד. תמונות מחרידות של המראה

הבת הנפלאה שלי, אביחי הגיבור הנכדים האהובים שלי, מה יהיה עליהם? האם יחזור להם אי פעם האמון בבני אדם? מה ירגישו כאשר יבקרו אצל רופא ערבי, מאותם אלפי רופאים נפלאים העובדים במערכות הבריאות בארץ? האם גם הם יבינו שלא כול השכנים שלנו הם רוצחים צמאי דם? שרובם אנשים חפצי חיים

השבויים בידיו של ארגון טרור רצחני. עוד ועוד שאלות. מה המדינה עשתה? היכן היה הצבא? הסיפור של המשפחה החטופה שלי, ובעצם המשפחה כולה, לא מזכיר לי את יציאת מצרים - היציאה מעבודות לחרות. צריך הגדה ממש מיוחדת כדי לשלב בה סיפור שנראה כמו אגדה.

צללית חושך וצלמוות // משה לוטם

בממ"ד שלהם התרוצצו במוחנו ולא נתנו מנוח. ימי האבל שלנו התחילו אף שידיעה כזו לא ממש מצליחה לחלחל לעומק התודעה.

36 שעות מזוועות ויגון בלתי נתפס עברו עד שהתקבלה ההודעה שהמשפחה שלנו נראתה שלמה, על הרגליים, נחטפת לעזה. המשפחה שלנו נחטפה לעזה. בנסיבות האלה לא הייתה עבורנו בשורה משמחת יותר. הם בחיים. דקות ספורות עברו עד שהשאלות המטריפות החלו לנקר: האם הם ביחד? האם דואגים להם לתנאים בסיסיים? יש להם מיטה, שמיכה? נותנים להם לאכול? (לא! רבע פיתה או וופל ביום, לא כל יום, זה לא אוכל), האם יש מים? (עכורים), איך הגר עוזבת אותם והולכת להתקלח? (דאגה מיותרת...), האם ההפצצות הישראליות מסכנות אותם? (כן! ועוד איך!). שאלות משאלות שכולן דאגה ברמות שלא הכרנו בעבר. כול זאת כשאנחנו עדיין לא יודעים שעם הגר ושלושת ילדיה נמצאת גם הבת של השכנים. אנחנו גם לא יודעים שבמשך כול 51 הימים הגר בטוחה שאביחי נהרג.

26/11/23 הוא עבורנו לא "עוד יום בחיים". קיבלנו את האהובים שלנו בחזרה. רזים, מלאים בכינים, אבל בחיים. הגר מגלה שאביחי חי. מתנדבי המערכת האזרחית התגייסו לתת ולהקל בכל דרך את חזרת המשפחה שלנו לחיים החדשים שלהם. (אין בית, אין עבודה, על מסגרות חינוכיות אין מה לדבר). צריך להיפרד מהחיים הטובים והמאושרים שהיו להם עד השבעה באוקטובר ולנסות להתחיל מהתחלה.

האורות אחזור אליך, תום יקר ואהוב שלנו ואומר לך - נוח על משכבך בשלום, אתה משוחרר.

שבוע לאחר מכן, בתום ה"שבעה" בעלותנו לקברו הטרי, נדרתי לו נדר ונשבעתי שאעלה לירושלים ואשב מול הכנסת. סמל השלטון של מדינת ישראל, עד שממשלת הזדון והדמים והעומד בראשה, שדם 1500 נרצחות וטבוחים וגורל של 240 חטופות ושבויים על ראשם וידיהם, ייקחו אחריות על אירועי אותו יום, יתפטרו ויכריזו על מועד לבחירות.

ביום ה-30 לאירועי אותו יום ארוך, בשביעי לנובמבר עליתי עם חברים לירושלים, ערכנו טקס זיכרון והקמנו את מאהל משפחות הנרצחים מול הכנסת בתביעה שהממשלה להתפטר ולהכריז על בחירות חדשות. אני מבקש לציין שממשלת ישראל לא הכריזה על יום אבל, לא ערכה טקס זיכרון ולא הורידה דגל לחצי התורן, כל מילה נוספת מיותרת.

עברו שנה וחמישה חודשים מאז "טבח נתניהו" ושנה וארבעה חודשים מאז הקמת מאהל משפחות הנרצחים מול הכנסת והכרזת המלחמה הפרטית שלי על ממשלת הזדון והדמים המכונה ממשלת ישראל והעומד בראשה - בנימין נתניהו. זאת יציאת מצרים הפרטית שלי, אני וחבריי למאהל - אנחנו עמוד האש לפני המחנה ומאחורינו אמו של תום, שלושת אחיו, משפחתו ומיליוני ישראלים אוהבי מדינתם אשר מייחלים לשינוי ולעולם טוב יותר.

בבוקר ה-8 לאוקטובר 2023 התהפך עלינו העולם והזמן עצר מלכת. בננו הבכור תום נרצח בקבוץ כיסופים לאחר שהיה נצור בממ"ד שבביתו יחד עם אשתו ושלושת בנותיהם, נכדותינו במשך 25 שעות. תום מנע בגופו את כניסת חוליית החמאס לתוך הממ"ד תוך שהוא אווז בידית הדלת בחוזקה ומונע את פתיחתה. תוך כדי המאבק נורו ארבעה כדורים אל דלת הממ"ד, חדרו את השריון ואחד הקליעים פגע בתום והרגו במקום. לימור, בראותה את תום קורס יריו אל מותו, במעשה הרואי של ייאוש, פתחה את חלון הממ"ד הניחה את הבנות מעבר לאדן החלון, קפצה אחריהן החוצה ורצה אל הלא נודע ברחבי הקבוץ עד שפגשה כוח של צה"ל ונחלצה בשלום מתוך התופת.

על הירצחו של תום שמענו מפי אמה של לימור בסביבות השעה תשע בבוקר של השמיני לאוקטובר, בשורה קשה, מרה ובלתי צפויה. למעשה באותו היום התחלנו את עיבוד האבל יחד עם שלושת בנינו הנותרים, בני משפחה וחברים רבים שהגיעו לתמוך ולנחם.

עד טקס הלוויה של תום שנקבר באדמת נען שבה נולד, הבנו את עוצמת האסון שהומט על יישובי עוטף עזה, על כמעט 1500 משפחות של נרצחים ולמעלה מ-240 משפחות של חטופים ושבויים.

תום נקבר ביום ששי ה-13 לאוקטובר ובסוף ההספד שלי עליו אמרתי: "... אין ביכולתי להגיד לך נוח על משכבך בשלום כי נפשך הסוערת תבחין בזיוף שבדבר, כאשר נסיים לנקות את

הנה מטלות גופותינו // חיים גורי

ראה, הנה מטלות גופותינו שורה ארצה, ארצה פנינו שנו. המות נשקף מעינינו. איננו נושמים. כבים נגוהות אחרונים והערב צונח בהר. ראה, לא נקום להלך בדרךכים לאורה של שקיעה רחוקה. לא נאהב, לא נרעיד מיתרים בצלילים ענגים ודמומים, לא נשאג בגנים עת הרוח עוברת בינה.

ראה, אמותינו שחוחות ושוקקות, ורעינו חונקים את בכים, ומפץ רמונים מקרוב ודלקה ואותות מבשרים סערה! האמנם תטמינונו כעת? הן נקום, והגחנו שנית כמו אז, ושכנו שנית לתחייה. נדדה אים וגדולים ואצים לעזרה, כי הכל בקרבנו עוד חי ושוצף בעורקים ולוהט.

לא בגדנו. ראה, נשקנו צמוד ומרקן כדורים, אשפתנו ריקה. הוא זוכר מילותינו עד תם. עוד קניו לוקטים ודמינו מתז בשבילים שעל-שעל. עשינו ככל שנוכל, עד נפל האחרון ולא קם. האמנם נאשם אם נותרנו עם ערב מתים ושפתינו צמודות אל אדמת הסלעים הקשה?

ראה, איזה לילה גדול ורחב. ראה, פריחת כוכבים במחשך. ניחוחי ארנים. תקברונו כעת, ורגבי העפר על פנינו. פה התיל סמוך, חפירות, פה כלנו יחדיו. יום חדש, אל תשכח! אל תשכח! כי נשאנו שמך, עד המות עצם את עינינו.

הנה מטלות גופותינו, שורה ארצה, ואיננו נושמים. אך הרוח עזה בהרים ונושמת. והבקר נולד, וזריחת הטללים רננה. עוד נשוב, נפגש, נחזר כפרחים אדמים. תפירונו מיד, זו "מחלקת ההר" האלמת. אז נפרח. עת תדם בהרים זעקת יריה אחרונה.

לדני וחבריו
1948 (נכתב לילה לאחר הקרב)

פרטים נוספים על היצירות בהגדה

ברשימה זו מופיעות יצירות שנדרשה תוספת על פרטיהן כפי שצוינו בגוף ההגדה. מידע נוסף מובא בדף ההשלמות והתיקונים להגדה שבאתר התנועה הדמוקרטית האזרחית, ובקוד המצורף כאן.*

עמ' 48 שירו של אמיר גלבע "יצחק", מתוך הספר **שירים בבקר** בבקר (53-1950), הוצאת עם עובד

עמ' 49 **עקדה** (90-1983) של **צביקה לחמן** הוצג ופורסם במשכן לאמנות, עין חרוד, ר' עמ' 20 לעיל. צלם: **אברהם חי**

עמ' 50 המיצג **לשווא** (2023) של **איתי זלאיט** הוכן עבור **מחאת המשפחות השכולות**. צילום התמונה בשחור לבן: **אורנה נאור**

עמ' 51 שירו של **שמעון אדף** "מזמור ל"ב", מתוך הספר **אביבה-לא**, הוצאת דביר, 2009

עמ' 51 שירו של **אברהם שלונסקי** "נדר" התפרסם בעיתון **הארץ**, 30 באפריל 1943, ושוב בראש ספרו **שירי הימים**, הוצאת ספרית הפועלים, 1945

עמ' 52 צילום סטילס מתוך **שם לתמיד** (2023), וידאו (4K לופ) של **סיגלית לנדאו**

עמ' 52 השיר **מצרים** של **נורית זרחי** מתוך ספר השירים **השעה חמש**, הוצאת אפיק, 2024 (בדפוס)

עמ' 53 שירו של **נתן אלתרמן** "מגש הכסף" התפרסם במסגרת "הטור השביעי" של המשורר בעיתון **דבר**, 19 בדצמבר 1947, ולאחר מכן בספרו **הטור השביעי (כרך א')**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1962

עמ' 54 **העבודה 7 באוקטובר 2023** באדיבות האמנית **זויה צ'רקסקי וגלריה רוזנפלד**, תל-אביב (Courtesy of the artist and Rosenfeld Gallery, Tel Aviv)

עמ' 57 שירה של **יהודית כפרי** "פעם תהיה אהבה גדולה" התפרסם בהגדת **הקיבוץ הארצי**, 1986 (ואילך)

עמ' 59 שירו של **נתן אלתרמן** "תחי הדמוקרטיה" התפרסם במסגרת "הטור השביעי" של המשורר בעיתון **דבר**, 27 ביולי 1945, ולאחר מכן כונס במסגרת הספר **הטור השביעי (כרך ד')**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1986-87. כאן הבאנו את שני הבתים הראשונים מתוך שלושה

עמ' 79 **צללית חושך וצלמוות (צללית חטופים)**, עבודת מתכת של **משה לוטם**. צלם: **ינאי לוטם**

עמ' 81 שירו של **חיים גורי** "הנה מוטלות גופותינו", נכתב בינואר 1948, לילה לאחר הקרב בו נפלה מחלקת הל"ה. השיר התפרסם בסמוך לכך בראש כתב העת **עיתים** בעריכת **אברהם שלונסקי**, ולאחר מכן בספר **פרחי אש**, הוצאת ספרית פועלים, 1949

שער אחורי כרזת ענק **LET MY PEOPLE GO** בהפגנת המונים בקפלן, ת"א | פסח, 8 באפריל 2023.
- **צילום שער פנימי: יאיר פלטי** (רחפן מלמעלה)
- **צילום שער חיצוני: ELAN** (החזקת הכרזה מלמטה)

שער קדמי **עודד אנגל**: שריפת שולחן הסדר בסיום טקס ליל האי-סדר מול בית ראש הממשלה בקיסריה, פסח 2024

שער קדמי פנימי **גיתי פלטי**: צעדת המחאה לירושלים נגד החוק לביטול עילת הסבירות, סמוך ללטרון | 20 ביולי 2023 | בחירת האוצרת בתערוכת עדות מקומית

עמ' 7 **נועה אשכול: חלון לעזה** (שטיח קיר). באדיבות **הקרן על שם נועה אשכול לכתב תנועה**

עמ' 13 **שמחה רבה: מילים בלה יפה**, לחן **ידידיה אדמון**

עמ' 14 מאמרה של **רחל אליאור** התפרסם לראשונה **בהגדת החירות**, 2023, בעריכת בני ברבש ואחרים

עמ' 15 **ניצנים נראו בארץ**: מילים מהתנ"ך, לחן **נחום היימן**

עמ' 15 **הנה הסתיו עבר: מילים מהתנ"ך**, לחן **דפנה אילת**

עמ' 16 שירו של **סמי שלום שטרית** "יפה כמלכת שבא", מתוך הספר **היהודים** בהוצאת נהר ספרים, 2008, לצד תמונה של הצלם **פרדריק ברנר Frederic Brenner**, מתוך הפרויקט **Diaspora: Homelands in Exile (2 Volume Set)**

עמ' 17 **מגדים ("הודואים נתנו ריחם")**: מילים מהתנ"ך, לחן **נחום היימן**

עמ' 20 **נשיאה (Pietà)** של **צביקה לחמן** הוצג בתערוכה **לחמן: פנים אל פנים** במשכן לאמנות, עין חרוד, 2023-24, ופורסם בספר **אמן** שהוצא לרגל תערוכה זאת. צלם: **אברהם חי**

עמ' 20 שירו של **אבות ישורון** "טור" (1956), מתוך הספר **רעם**, הוצאת אגודת הסופרים ליד דביר, 1961

עמ' 21 תמונת **הסעודה האחרונה** (1494-99) של **לאונרדו דה-וינצ'י** נמצאת במנזר הדומיניקני בכנסיית סנטה מריה דלה גרציה במילאנו

עמ' 22 שירה של **שבא סלהוב** "עצב דלוק", מתוך ספר השירים **תורת החיתוכים**, הוצאת כרמל, 2011

עמ' 24 **פנים במצור** (2015) של **צביקה לחמן** הוצג ופורסם במשכן לאמנות, עין חרוד, ר' עמ' 20 לעיל. צלם: **אברהם חי**

עמ' 27 השיר **עבדים היינו: מילים עממי**, לחן **שלום פוסטולסקי**

עמ' 35 שירה של **נעמי שמר** "אַרְבְּעָה אֲחִים", מתוך הספר **סימני דרך - 121 שירים נבחרים**, הוצאת כנרת, 2003.

עמ' 36 **אַיְקָה** (2002-3) של **צביקה לחמן** הוצג ופורסם במשכן לאמנות, עין חרוד, ר' עמ' 20 לעיל. צלם: **אברהם חי**

עמ' 37 השיר **שלח את עמי**, תרגום: **אפרים דרור** (טרוכה)

עמ' 38 **אוקטובר 2023** של **סיגלית לנדאו**. צלם: **יותם פרום**

* אם החסרנו פרט חשוב, ניתן לכתוב לנו במייל לכתובת admin@civildemocracy.org.il או דרך הקוד הבא, ובמידת הצורך נעדכן בדף האתר. טל"ח.

התנועה הדמוקרטית האזרחית الحركة الديمقراطية المدنية CIVIL DEMOCRACY MOVEMENT

התנועה קמה בדצמבר 2022, ראשונה במאבק נגד ניסיון ההפיכה המשטרית; מאז 7 באוקטובר 2023 פועלת גם למען שחרור החטופות. ים ומתן מענה לאתגרי הביטחון וההסדרים המדיניים הנדרשים. **מטרותיה העיקריות:** קידום ערכי הדמוקרטיה הליברלית. שימור עצמאות מערכת המשפט. חתירה לשוויון בחברה הישראלית. הגנה על זכויות אדם, ועל המיעוטים והקהילות המוחלשות. חינוך חופשי לרוב החילוני. התנועה חברה במטה המאבק ופועלת לשיקום החברה הישראלית ולפתרון בעיות היסוד שלה, תוך שאיפה לתיקון פגמי העבר.

לצידן גם זאב דגני, רם כהן ועוד.

משפטים: טליה ששון, אלון הראל, פרנסס רדאי, מרדכי (מוטה) קרמניצר, סבינה רוטלוי.

כלכלה: אסף רזין, חיים בן שחק, מנואל טרכטנברג, ערן ישיב, אפרים צדקה, וכן אבי בן-בסט, איתן ששינסקי, יאיר אורגלר, קובי מצר, אלמה כהן, קרין ון דר בק, יוסי שפיגל ועוד.

יהודי-ערבי: תמים אבו-חיט, חמוטל גורי, דוד הראל, אבי עופר, מונה מארון, ת'אבת אבו-ראס.

ועד התנועה: אבי עופר (יו"ר), עירית שמיר, פרנסס רדאי.

צוותי המועצה האזרחית של התנועה

תרבות ואמנות: יהושע סובול, סיגלית לנדאו, ענר פרמינגר, טלי יצחקי, אברהם (אבי) עוז, מאיה בז'רנו.

אקדמיה ומדע: רחל אליאוק, עודד גולדרייך, דוד הראל, מארן ניהוף, פניה עוז-זלצברג, יועד צור, ישי רוזן צבי.

חינוך: ישעיהו (שייקה) תדמו, עירית קינן, נמרוד אלוני.

דואל: admin@civildemocracy.org.il | אתר: <https://www.civildemocracy.org.il>

תרומה
לכיסוי
העלויות
ולהזמנת
עותקים

הגדת עופר כשיתוף עם גיליון ההתנגדות השישה-עשר

כתיבה, עריכה והפקה: אבי עופר
עריכת שירת ההתנגדות: אילן שיינפלד
עיצוב ועימוד: איריס רוזנברג

סדר ודפוס: דפוס שלום הפקות דפוס בע"מ, פרדס חנה-כרכור
© כל הזכויות ליצירות שמורות ליוצרים. ות
© כל הזכויות להגדה שמורות לעורך ולתנועה הדמוקרטית האזרחית